MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE RHODODENDRONFORENING NR. 2 - MAI 2020 ÅRGANG 23

Lapprosen

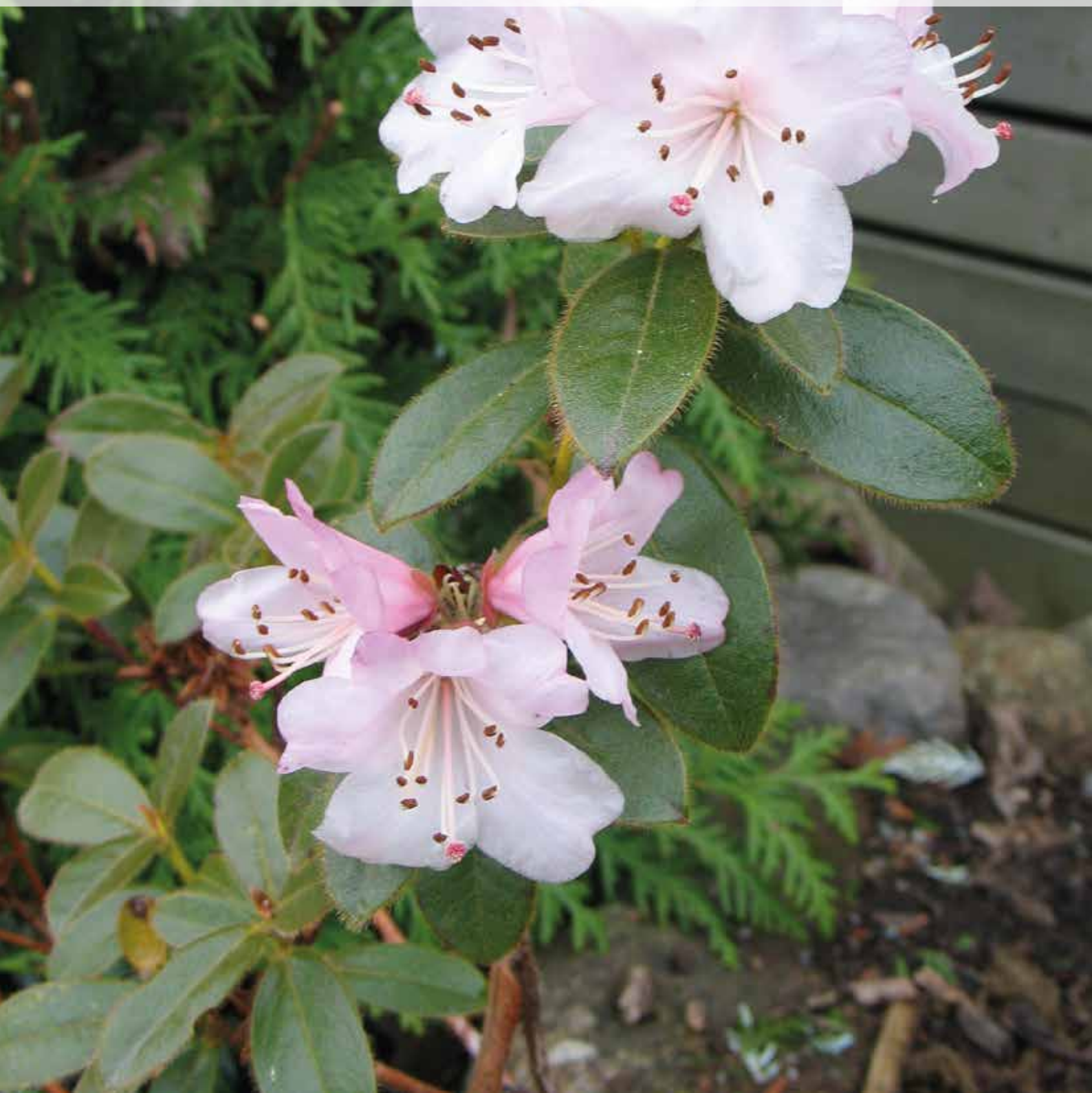

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Årsmøtet 2020 blir avlyst! Årsmøta i Den norske Rhododendronforening holdes alltid om våren med aktiviteter som går over en hel helg. Vi møtes normalt i mai når rhododendronblomstringa er på sitt høyeste og det er mildt i været slik at vi kan ha grillkveld og hagevandringer. Et slikt arrangement passer ikke på høsten. Om vi legger årsmøtet til f.eks. oktober, er det fare for at svært få ville møte opp, særlig de som har langt å reise. Det vil være dyrt for foreningen og ha liten verdi. Siden alt ennå er så usikkert, har styret bestemt at det ikke skal avholdes årsmøte i 2020. Det neste årsmøtet blir da i mai 2021. De nødvendige årsmøtevedtak for både 2019 og 2020 vil bli gjort da. Vi håper alle medlemmer har forståelse for dette. Det sittende styret forsetter til det kan holdes valg igjen.

Vi er i Coronaens tid. Som de fleste andre tilbringer også kona og jeg det meste av tida på egen eiendom. Vi går sjelden i butikken, og familien ser vi mye mindre enn før. Påskebesøk fra barn og barnebarn på andre kanter av landet ble avlyst, og gode påskemiddager med venner ble det ikke noe av dette året. Hvordan situasjonen blir framover sommeren, vet vi ennå lite om. For de fleste av oss er det nok den merkeligste våren noen gang vi har opplevd.

For en stund siden hørte vi på nyhetene at butikksalget har gått ned på de fleste varer, men med tre unntak, gjær, byggevarer og hageartikler! Selv føler jeg meg truffet på alle tre områder. Jeg har bakt mye brød den siste tida, jeg har malt og fornya i entreen og jeg har jobba mye utendørs! For mange er det nok tilgangen på ekstra tid som gjør at de tar fatt på jobber som skulle ha vært gjort for lenge siden, for eksempel ombyggings- og oppussingsprosjekt hjemme. At så mange velger å gjøre en økt innsats i hagen, må vel sies å være en av de få gode sidene ved den situasjonen vi er i nå. Her hos oss har vi brukt mye av de siste ukene til å beskjære busker og trær, kverne greiner, flytte planter, hugge ved og rake opp gammelt løv. Komposthaugen vokser faretruende, men vi vet jo at årsgammelt løv komposterer fort, så det blir mye god humusjord av dette om et år eller så. Trim blir det også av arbeidet, når vi ellers er utestengt fra treningssenter og svømmehaller. Jeg har lest en plass at hagearbeid for godt voksne mennesker er den beste form for mosjon en kan drive fordi det er så allsidig. En må bruke kroppen på mange ulike måter, og en får trent alle muskler og ledd i løpet av en dag i hagen. For et par dager siden gikk jeg løs på en haug med store steiner jeg hadde fått av en venn og laget ny kant på et stort bed. Den dagen var hagearbeidet også styrketrening! *Aldri så galt at det ikke er godt for noe*, heter det i et sted, men likevel håper vi vel alle at ting skal gå tilbake til normalen om ikke altfor lang tid.

For tredje år på rad har store deler av landet (med et stort unntak for deler av Nord-Norge!) opplevd en meget tidlig vår. Det kan se ut som at det er en trend vi må venne oss til, men en skal kanskje være forsiktig med å trekke for vidtgående konklusjoner etter bare noen få år. Her i Ålesund begynte våren i år i januar. Vi har så å si ikke hatt frost i bakken gjennom hele vinteren. Snøklokker, vinterblom og juleroser kom i blomst like over nyttår, og den store buska *Viburnum* x *bodnantense* 'Dawn' har stått med rosa blomster siden i oktober og først nå i mai ser det ut til at den endelig har gjort fra seg for i år. Dessverre så opplevde vi også i år at mange av de ville rhododendronartene åpna blomster altfor tidlig med det resultat at de frøs i stykker. Snøklokker og andre vinterblomstrende planter har utvikla seg til å tåle frost også når de blomstrer. Det kan ikke rhododendron. Noen ytterst få kan tåle litt frost når de står i blomst, men for de aller fleste blir årets blomstring spolert når temperaturen går under null. Og da må jeg vel snu på ordtaket jeg siterte lenger oppe. Tidlig vår er hyggelig, *men aldri er noe så godt at det ikke er galt for noe*!

***Lapprosen* kommer denne gangen med fire ekstra sider. Stofftilgangen har vært god, og jeg takker alle som tok imot oppfordringa på e-post fra redaktøren og satte seg til tastaturet for å skrive noe om egne opplevelser i hagen. Jeg håper et mer innholdsrikt blad blir et lite plaster på såret for det avlyste årsmøtet som mange nok hadde gledet seg til.**

Styrets sammensetning

Leder:
Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Nestleder:
Harald Olav Aksnes
Vikøyvegen 340
5600 NORHEIMSUND
tlf 56 55 04 81 / 913 06 795
harald.olav.aksnes@gmail.com

Sekretær:
Harald Kårtveit
Vestsidevegen 796
5363 ÅGOTNES
tlf 56 33 47 88 / 977 76 050
haraldkartveit@hotmail.com

Kasserer:
Terhi Pousi
Mildevegen 116
5259 HJELLESTAD
tlf 55 22 95 08 / 416 49 302
terhi.pousi@uib.no

Styremedlem:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Vest:
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:
Knut Gjermundsen
Høyveien 58
4383 ARENDAL
tlf 908 89 685
knut.gjermundsen@gmail.com

Leder Rhodo Øst:
Haavard Østhagen
Stordamveien 21 B
0671 OSLO
tlf 917 46 923
haavard.godlia@gmail.com

Medlemsregister:
Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Internettredaktør:
Vidar Winsnes
viwins@online.no

INNHOLD

Per M. Jørgensen og Per H. Salvesen: Rhododendronbyen Bergen i nytt lys 4

Hartwig Schepker: Underveis i «Laolin» i den vestlige delen av Sichuan (Kina) 10

Tidligblomstrende rhododendron – en dugnadsartikkel 18
Ole Jonny Larsens stikkordsoversikt 18
Egil Valderhaugs tidligblomstrende *Rhododendron* vinteren 2020 20
Inger-Lise Fonneland: *Rhododendron sutchuenense* 23
Mer vinterblomstring: 'Christmas Cheer' og *Rh. strigillosum* 24
Elisabeth Akerøs og Nina Hestness' tidligblomstrende rhododendron uten navnelapp 25
Tidlig blomstring hos Conny Assarsson i Rydal i Västra Götaland 26
Rhododendron mucronulatum compactum ved Hafrsfjord 27
Noen erfaringer fra Østlandet 27
Haavard Østhagen: Tidligblomstrende rhododendron i min hage 28

Jan Rune Hesjedal: Resultat av eit hagebesøk i år 2000 30

Informasjon fra DnR

Årsmelding 2019 34

Regnskap 35

Nye medlemmer 35

FORSIDEFOTO: *Rhododendron ciliatum* er den arten i Maddenia-subseksjonen som er lettest å få til i Norge. En forutsetning er at den får god drenering. Foto: Ole Jonny Larsen

BAKSIDEFOTO: *Rhododendron oreodoxa* var. *fargesii* er en av de mest kjente tidligblomstrende rhododendron. Foto: Tor Jan Ropeid

Lapprosen

utgis av Den norske
Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i november 2020. Stoff til bladet må være redaksjonen i hende innen 12. oktober 2020.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

Rhododendronbyen Bergen

i nytt lys

Tekst: Per M. Jørgensen og Per H. Salvesen

Fig. 2 *Rhododendron viscosum* i artssamlingen i Arboretet på Milde Foto: Terhi Pousi

Da Bergen ble grunnlagt for 950 år siden, fantes det ingen *Rhododendron* i hagene der. Det var først og fremst nytteplanter man dyrket. De eldste skriftene nevner lingard, laukgard og kålgard, og så fikk kongen etter hvert en aldegard (frukthage). Prydhagene kom senere (Moe 2018). Bergen var en internasjonal by som fikk tilskudd fra kontinentet av hageplanter og idéer. Velkjent er biskop Geble Pedersøn (1490–1557) som hadde en flamsk gartner, Adrian, og legen Henrik Høier (1575–1616/17) som fikk tulipaner og andre løk- og knollvekster fra den berømte professor Carolus Clusius i Leiden botaniske hage allerede i 1597 (Eckblad 1991, Moe 2018). Likeledes lege og apoteker Otto Sperling (1602–1681) som dyrket eksotiske planter han hadde fått frø av fra dogen i Venezias hage (Jørgensen 2007). Men ingen av dem kjente *Rhododendron*.

Da Bergen i 1987 ble erklært som Rhododendronens by (Fig. 1), var det ikke fordi dette var stedet der det først var blitt plantet *Rhododendron* her i landet. Det eldste belegg vi fremdeles har, er fra Ankers gods på Bogstad ved Oslo der man i 1792 plantet *Rh*. *viscosum* (Fig. 2, Essen 2009), en amerikansk asalea-art. Det er en plante som ble dyrket mest for de søt-duftende, men små blomstene og de vakre høstfargene på bladene. Den ble åpenbart ikke noen suksess for vi hører ikke mere om den, og den er helt forsvunnet fra det norske sortimentet og er erstattet av bedre asalea-sorter. Imidlertid er det de større, eviggrønne artene og sortene som kom til å få fotfeste i våre hager fra

Fig. 1 Emblemet for Bergen som Rhododendronby

slutten av 1800-tallet. Dette henger sammen med utviklingen på De britiske øyer der de eviggrønne mer storvokste artene og etter hvert sortene ble umåtelig populære på 1900-tallet i deres landskapsparker (Milne 2014). Denne moten smittet og kom også til Norge.

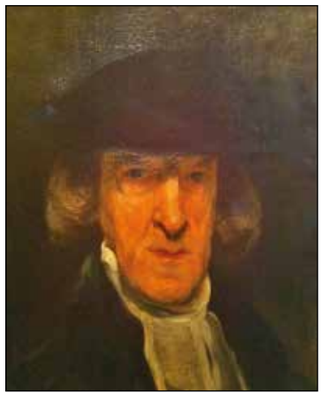

Fig. 3 Conrad Loddiges portrettert av John Renton i 1820. Wikipedia, open access

For å få satt vår rhododendronhistorie i perspektiv la oss derfor kort oppsummere hva som hendte i Storbritannia. Dit importerte i 1763 den senere velkjente planteskoleeier, tyskfødte Conrad Loddiges (1738–1826, Fig. 3), den *Rh*. *ponticum*-typen som vokser på Den iberiske halvøy, og ofte kalles *Rh*. *baeticum* (Fig. 4). Den er faktisk på flere punkter ulik arten slik den er beskrevet fra Tyrkia (Jørgensen 2013). Den ble plantet i parken til markien av

Fig. 4 *Rhododendron ponticum* ssp. *baeticum* på naturlig voksested i Reserva Botânoca Cambarinho, Vouzela, Portugal. Foto: Duartefrade, 9. mai 2015

Rockingham, men ble først og fremst populær som potteplante, da den kunne drives i blomst inne om vinteren. Først etter 1800 ble det mer vanlig å dyrke den i parker, men det var en kostbar plante som bare rike godseiere hadde råd til. Først omkring 1850 tok plantingene fart (Fig. 5, Milne 2018), og dette først

Fig. 5 Gammel beplantning av *Rhododendron ponticum* ved Sandringham slott i England Foto: Richard Milne

Fig. 6 *Rhododendron ponticum* 'Roseum' I Nydalen, Arboretet på Milde Foto: Terhi Pousi

og fremst etter at man begynte å krysse med amerikanske arter, fremfor alt *Rh*. *maximum* og *Rh*. *catawbiense*. Dette ga for eksempel Waterers sort 'Roseum' omkring 1850 (Fig. 6), i dag først og fremst kjent ved seleksjonen 'English Roseum'.

Da PMJ skulle holde foredrag om rhododendronbyen i 2003, klarte han ikke å finne belegg for dyrking av dem her i byen lenger tilbake enn på 1880-tallet (se nedenfor), men mente at der måtte ha vært eldre importer, og at disse nok var kommet på frikvotene til skipsredere og kapteiner siden de ikke fantes i tollregnskapene. Siden Nasjonalbiblioteket nå har gjort mange aviser tilgjengelige for søk på nettet, har PHS trålet avisavertissementer siden 1800-tallets begynnelse, og dermed kan vi nå lettere følge den tidlige introduksjonshistorien, slik at den kan fastslås å gå i alle fall tilbake til 1826 i Bergen. PMJ hadde trodd det måtte være omkring 1850, omtrent samtidig med boomen i England.

Gartner Niels Olsen i Kalmarhagen (ca. 1780–1827) er den første vi har kommet over i bergensavisene. Den 27. juni 1826 tilbyr han *Rhododendron ponticum* sammen med flere andre eksotiske vekster han har mottatt fra Hamburg (Fig. 7). Vi har finlest alt vi kan finne om ham i Digitalarkivet, og kan nå slå

De bergenske Adresse-Contoirs-Efterretninger,

1826. No. 42. Lørdagen den 27de Mai.

Fig. 7 Niels Olsens avertissement i Bergens Adresse-Contoirs Efterretninger for 27. mai 1826. Kopi fra Nasjonalbiblioteket

fast at han starter 1820 etter å ha kjøpt halve 'Kalmarengen' for 1100 daler (Fig. 8). Resten ble avsatt til Exercerhuset som ble reist i 1821. Etter hans død overtok gartner Ole Knudsen gartneriet, men drev ikke med busker og trær. Først da den danskfødte Niels Jørgensen Mohr (1797–1875) overtar i 1834, blir det en fortsettelse i Olsens ånd. I 1846 averterer han «Rhododenrum og Azalea» for salg. Nils Mohrs gartneri ble drevet videre av familien, og var fortsatt i god hevd til 'Kalmarhuset' ble reist i 1937 (Fig. 9). Dagens gatenavn Gartnergaten minner om virksomheten.

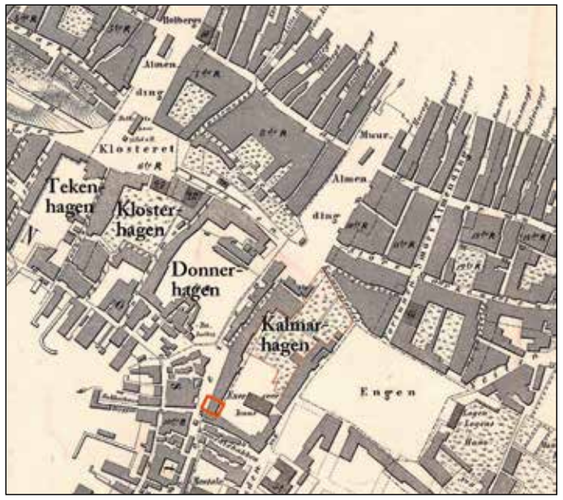

Fig. 8 Utsnitt av Handbergs kart over Bergen fra 1864. Baneveien 6 der Niels Olsen bodde (rød firkant) og Kalmarhagen der han drev gartneri fra 1820 til 1827, er markert. Etter Moe (2018); grunnlagskart fra Kartverket under CCA 4.0.

Fig. 9. Utsnitt av flyfoto fra 1935 som viser Den nationale scene (DNS) på Engen og (Nils) Mohrs gartneri i full drift like bak. Kalmarhuset ble reist på gartneriets tomt i 1937. Foto: Widerøes Flyveselskap AS 1935 (ubb-w-sh-005076).

Om Niels Olsen vet vi ellers ikke så meget annet enn at han bodde i Baneveien 6 like ved gartneriet, og dessuten eide en part i gården Hovland i Tysnes, som han skaffet seg i 1819 for 520 daler (Drange 1991). I Bergen virket han i 1820-årene og averterte fram til sin død flittig for frø og planter til salgs. Han tok også oppdrag som anleggsgartner. Annonsen i 1826 er hans eneste der han tilbyr *Rhododendron*, men han importerer også andre eksotiske arter fra Hamburg og må ha hatt en velassortert leverandør, Dette finner vi en klar indikasjon på i skiftet etter ham fra 1830 (Digitalarkivet). Der er det største kravet på 971 mark 68 schillinge eller 437 daler 14 skilling i datidens dansk-norske valuta fra Johann Hinrich Böckmann (1767–1854, Fig. 10), innehaver av et av de største handelsgartneriene i Hamburg, drevet siden 1600-tallet (Butenschön 2012).

På denne tiden var han sammen med firmaet James Booth & Söhne den ledende produsenten av hageplanter både for friland så vel som varmhus (AGBV 1836–1841). De var både kon-

Fig. 10 Handelsgartner Johann Hinrich Böckmann (1767–1854), innehaver av den eldste planteskolen – og en av de største – i Hamburg. Den første *Rhododendron* vi vet om i Bergen, ble levert til gartner Niels Olsen i Kalmarhagen i 1826, og kom etter alt å dømme fra Böckmanns planteskole. Litografi 1859: Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg (Wikipedia commons).

kurrenter og samarbeidet nært i foreningen «Garten- und Blumenbau-Verein für Hamburg, Altona und deren Umgegenden». Foreningens president var Baron Caspar Voght (1752–1839), som mot slutten av 1700-tallet anla en stor landskapspark på sitt gods Klein-Flottbek i Altona. På en rundreise i Skottland hadde han truffet gartneren James Booth (1770–1814) og overtalt ham til å komme til Hamburg. Booth hadde gått sin læretid i familiens planteskole i Falkirk (mellom Glasgow og Edinburgh) og var en fremragende fagmann. I 1795 flyttet han med familien, og tok fatt på oppgaven med å legge om parken på Klein-Flottbek til den engelske stilen. Han innførte en lang rekke nye og sjeldne planter fra Skottland og etablerte en planteskole i Hamburg fra 1797. Etter hans død førte sønnene firmaet videre og tok over på hagene ved Klein-Flottbek.

Böckmann og Booth innførte mange nye eksotiske planteslag og førte et enormt sortiment. Kataloger fra Böckmanns gartneri ser ut til å ha gått tapt, men i beretningene fra gartnerforeningen som er bevart tilbake på 1830-tallet (AGBV 1836-1841), rapporteres at han i 1840 hadde omkring 60 ulike arter og sorter av *Rhododendron* tilgjengelig, hvoriblant «mange tusen unge frøplanter av *Rh. ponticum* og *maximum* som trivdes utmerket». Allerede i 1839 var han i gang med okulering av nye sorter på *Rh. ponticum*. John G. Booth arbeidet samtidig med å krysse fram nye sorter for hånd med bl.a. *Rh. arboreum* som morplante. På Niels Olsens tid var nok utvalget mindre, men vi finner overraskende mange sorter i kataloger bevart etter James Booth & Söhne (1818, 1824, se tabell 1). Interessant nok tilbys *Rh. ponticum* både «zu Gartenanlagen» (til hageanlegg) og som «Hauspflanzen» (potteplanter). Hvilken form Olsen innførte, vet vi ikke sikkert, men vi antar det kan ha vært den samme som Loddiges hadde introdusert i Storbritannia, og som Booth kan ha brakt med fra Skottland. Arten og flere av de samme sortene ble i alle fall noen år tidligere forhandlet også i London av Conrad Loddiges & Sons i Hackney (1814, 1818, se tabell 1), hvilket viser at man i Hamburg var godt orientert om utviklingen i Storbritannia. Til tross for at Olsen hadde kjøpt for en anselig sum hos Böckmann, tror vi nok han satset på et antall av de billigste småplantene av hoved-arten. De var til salg hos Booth for 80 Mark for 100 stk. i 1818; i 1824 var prisen sunket til 10–12 skilling pr. stk. tilsvarende 62½–75 mark for 100. Om han solgte dem videre til bruk utendørs i Bergen, vet vi ikke sikkert, men mye tyder på det. I alle fall begynner det fra 1860-årene av å komme annonser fra privatpersoner som selger sine *Rhododendron* på rot fordi de er blitt for store. Her er et eksempel fra Bergens Tidende 7. september 1870: «Af mangel på plass er en Alperose i blomst til salgs på hjørnet av Vejten og Engen».

Fig. 11 'Cunningham's White' fra hagen til avdøde prof. Knut Fægri i Sandviken. Foto: Gerd Jørgensen.

Denne oppblomstringen av *Rhododendron*-interessen i Bergen faller godt sammen med utviklingen i Storbritannia og det øvrige Europa (Belgia, Nederland og Nord-Tyskland). Det kjedelige er at man ikke angir navn på sortene som var i handelen. Det var nok ikke vanlig, og på en gammel regning så sent som da

Fig. 12 Nyplantning av *Rhododendron* i Muséhagen 1901. Buskene ses ved like innenfor gjerdet ved stolpen i svingen. Foto: UBB Billedsamlingen (ubb-bs-ok-10862-002).

Christian Michelsen beplantet Gamlehaugen straks etter 1900, er bare blomsterfargene oppgitt, ingen sortsnavn. Man var nok ikke så opptatt av dette, og mange planter ble frøformert, slik at der var større variasjon i materialet enn vi i dag ville ha godtatt.

Fra 1887 er kjøpmann Gerhard Stoltz (1833–1907) en av de flittigste annonsørene som tilbyr *Rhododendron*. Heller ikke han sier noe om sorter, men siden hans barnebarn Knut Fægri (1909–2001) hadde tatt vare på familietradisjonen, vet vi at han i alle fall hadde 'Cunningham's White' i sitt sortiment

Fig. 13 *Rhododendron* 'Cunningham's White' slik den blomstret på hjørnet av Harald Hårfagres gt. 30. mai 2018. Foto: Per Harald Salvesen.

(Fig. 11). Foruten å ha tatt stiklinger fra Frydenlund, morfarens hage, hadde han bevart en katalog fra 1888 der en hvit sort nevnes, og sammenholdt med familietradisjonen kan den kobles til denne sorten som kom på markedet straks etter 1850. Jørgen Brunchorst har notert i Årsmeldingen (Jørgensen og Salvesen 2020) at han fikk mange av buskene til Muséha-

Fig. 14 *Rhododendron ponticum*, en gammel, blekrosa form fra de eldste beplantningene i Muséhagen Foto: Per Harald Salvesen 15. juli 2015.

gen (Fig. 12) fra sin mor Emma Wesenberg (1837–1919). Hun hadde vært gift med Brunchorsts far, som omkom på sjøen da gutten bare var to år, før ekteskapet med Stoltz. Fægri fortalte han at hun – hans mormor – elsket denne og at hennes kiste var dekket av den ved begravelsen. Fortsatt står busker av 'Cunningham's White' med særdeles grove stammer i Muséhagen (Fig. 13), og det var disse Jørgensen (2003) mente var de eldste dokumenterte plantene av slekten i Bergen. I samme gruppen, plantet ved århundreskiftet 1900, står også en blekblomstret gammel form av *Rhododendron ponticum* (Fig. 14) med tilsvarende formidable stammer. Liknende planter ses her og der i gamle Bergenshager, men vi har ikke lykkes i å finne noe sortsnavn på dem. Vi antar dette er frøsåinger fra etter 1850 der også andre arter kan være innblandet. Det gjenstår å finne en «ekte» *Rh. ponticum* i Bergen av den typen vi tror Olsen og de første importørene hadde.

Takksigelser:
Vi er svært takknemlige for den bistand vi har fått, ikke minst med foto, fra Gerd Jørgensen, Terhi Pousi og Morten Heiselberg ved Billedsamlingen, UBB.

Litteratur

AGBV 1836–1841. – Archiv des Garten- und Blumenbau-Vereins für Hamburg, Altona und deren Umgegenden, herausgegeben von der Administration. – Hamburg 1836–1841 (books.google.com).
Bergens Adressecontoirs Efterretninger og Bergens Tidende – årgangene 1800–1900 (www.nb.no).
Butenschön, S. 2012 - Frühe Baumschulen in Deutschland: zum Nutzen, zur Zierde und zum Besten des Landes. - Univerlagtuberlin, 188 s
Conrad Loddiges & Sons. 1814. – Catalogue of plants which are sold by Conrad Loddiges & Sons, Nursery & seedsmen, at Hackney. – London, 40 s. (Virtual collection: Deutsche Gartenbaubibliothek e. V., archive.org).
Conrad Loddiges & Sons. 1818. – Catalogue of plants which are sold by Conrad Loddiges & Sons, Nursery & seedsmen, at Hackney. – 11th edition, London, 51 s. (virtual collection Deutsche Gartenbaubibliothek e. V., archive.org).
Cox, K. 2014. - Why so called 'R. x superponticum' is invalid taxonomy and has no scientific basis. – Kenneth Cox, Glendoick Gardens, Perth, Scotland., https://www.glendoick.com.
Drange, E. B. 1991. – Tysnes : gards- og ættesoge. – bd. 4, Tysnes sogelag, 853 s
Eckblad, F.E. 1991. – Henrik Høyer og de første tulipanene i Norge. – Blyttia 91: 145-150.
Essen, M. von 2009. – Bogstad park og hage til nytte og behag. – Aschehoug, Oslo, 256 s.
James Booth & Söhne Verzeichniß. 1818. – von in- und ausländischen Frucht- und Forst-Bäumen, Blumen-Sträuchern etc. welche für beygesetzten Preisen zu haben sind bey James Booth & Söhne, in der Flottbecker Baumschule bey Altona. – Hamburg, Nestler, 1818. (Online-Ausg. Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, 2012 (www.vd18.org/hd)
James Booth & Söhne 1824. - Verzeichniss von in- und ausländischen Frucht- und Forstbäumen, Blumen - Sträuchern, Stauden - Gewächsen, Haus-Pflanzen. Nebst einem Nachtrage von oekonom. und Holz-Sämereyen, welche für beygesetzte Preise zu haben sind bey James Booth & Söhne in der Flottbecker Baumschule bey Altona oder bey ihnen in Hamburg. Mühlenbrücke No 132. - Nestler, Hamburg 1824 (Digitalisat)
Jørgensen, P. M. 2003. – Rhododendronbyen Bergen i historisk perspektiv. – Lapprosen 6: 27-29.
Jørgensen, P. M. (red.) 2007. – Botanikkens historie i Norge. – Fagbokforlaget, Bergen, 396 s.
Jørgensen, P. M. 2013. – Erfaringer fra artsamlingen av Rhododendron i Det norske Arboret, Milde. Del II. Subgenus Hymenanthes. – Årringen 2012 (16): 4-118.
Jørgensen, P. M. & Salvesen, P. H. 2020. – Brunchorsts pil og andre originale element i Muséhagen. – Årringen 2019: 4-16
Milne, R. 2018. – *Rhododendron ponticum* – en truende art. – Lapprosen 21(3): 16-19.
Moe, D. 2018. – Bergens glemte hager: Bergen – en innfallsport for hagekunst 1276–1900. – Fagbokforlaget, Bergen, 381 s.

Nettsteder:
Digitalarkivet – www.digitalarkivet.no
Etterkommere av hanseatene i Bergen – hanseater.no/tng/index.php
Nasjonalbiblioteket – www.nb.no

Tabell 1. *Rhododendron ponticum*-sorter tilbudt av firmaet James Booth & Söhne i katalogen for 1824 sammenliknet med 1818 og Loddiges kataloger fra 1814 og 1818 (jfr. fotnotene!).

Sort	**tysk**	**zu Garten-Anlagen**	**Hauspflanzen**
Rhododendron ponticum L.[1,2,3)]	pontische, große Pflanzen	zu 1, 2 und 3 Mk.	Von 10 bis 3 Mk.
„ [1)]	do. Kleinere	von 10 bis 12 Sch.	
„ *arboreum*	do. Baumartige	12 Sch.	
„ *angustifolium*[1,2)]	schmalblättrige	3 Mk.	3 Mk.
„ *latifolium*	breitblättrige	2 Mk. 8 Sch.	2 M. 12 Sch.
„ *fol. variegatum*[1,2,3)]	Buntblättrige	2 Mk.	3 Mk.
„ *marginatum*	gerändete	9 Mk.	9 Mk.
„ *roseum*[1,2)]	rosenfarbige	3 Mk. 8 Sch.	4 Mk. 8 Sch.
„ *rotundifolium*[2)]	rundblättrige dunkle	7 Mk. 8 Sch.	7 Mk. 8 Sch.

Priser i «Hamburger Courant»: 1 Mark (Mk.) = 16 Schillinge (Sch.).
1) Sorter oppført i Conrad Loddiges & Sons' katalog for 1814.
2) Sorter oppført i Conrad Loddiges & Sons' katalog for 1818
3) Sorter oppført i James Booth & Söhnes katalog for 1818, dyrket på friland i deres planteskole.

Nautesund Plantesalg

Har allsidig planteutval

Spesialområde:
Stauder og roser

Kontaktinformasjon:
Nautesund Plantesalg
5986 Hosteland

Tel.: 56 36 52 19
plantesalg@nautesund.no
www.nautesund.no

Hageland
SOTRA
GJERTRUDVEGEN 3, 5353 STRAUME

Ta turen innom oss

Her finner du et godt utvalg av:
- Rhododendron
- Surjordsplanter
- Stauder
- Roser
- Sommerblomster
- Granitt
- m.m

TLF. 56 32 12 52
www.hageland.no

Hageland

www.hageland.no

Hageland Askøy
Juvikflaten 6
5308 Kleppestø
Telefon: 56 15 29 29

Hageland Fantoft
Fantoftveien 9
5072 Bergen
Telefon: 55 91 80 30

De fineste hagene kommer herfra

GIMLE PLANTESKULE

Stort utval i planter for hagen

Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Underveis i «Laolin»
i den vestlige delen av Sichuan (Kina)

av Hartwig Schepker, Bremen Oversatt fra tysk av Tor Jan Ropeid

Denne artikkelen ble trykket i bd. 28 av Den tyske rhododendronforeningens tidsskrift Rhododendron und Immergrüne.
Vi takker for tillatelse fra forfatteren til å publisere den i Lapprosen.

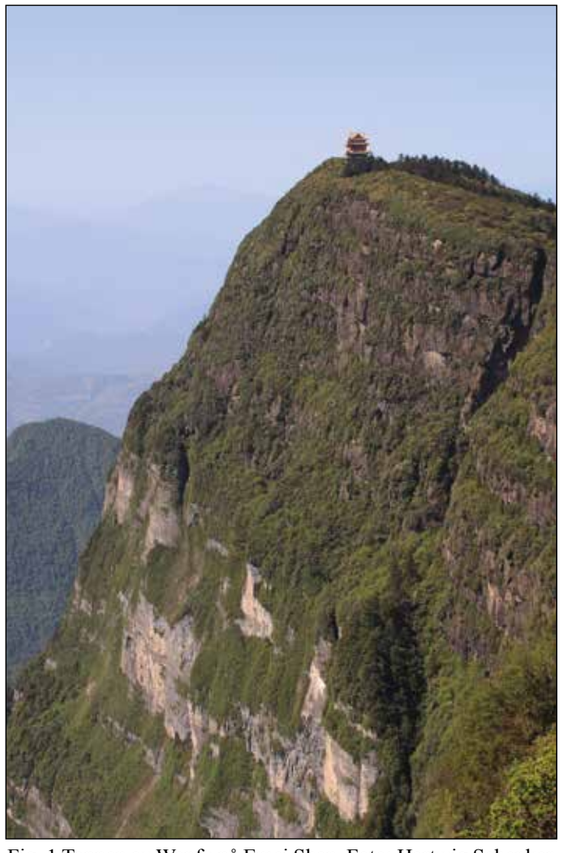

Fig. 1 Toppen av Wanfu på Emei Shan Foto: Hartwig Schepker

Da Harry James Veitch i 1899 for første gang sendte den 24 år gamle Ernest Henry Wilson til Sichuan, ga han ham i oppdrag spesielt å lete etter én planteart, lommetørkletreet *Davidia involucrata* (Wilson 1917): *«Dette er målet – ikke kast bort tid, energi eller penger på noe som helst annet.»* Også hans andre ekspedisjon for den berømte London-planteskolen i 1903–04 hadde et helt kommersielt mål. Oppdraget hans var ikke å samle noe annet enn planter med potensiell hagemessig verdi som Veitch kunne tjene penger på. F.eks. måtte Wilson etter ordre fra sin oppdragsgiver fullstendig ignorere koniferer (Sargent 1913).

Sichuan viste seg å være en gullgruve med mange flere hageverdige planter enn den innflytelsesrike planteskoleeieren fra London kunne ha forestilt seg. Charles Sargent, lederen av Arnold Arboretum i Boston (USA), benyttet sjansen til å overtale Wilson til ytterligere to reiser til Sichuan. Hans to ekspedisjoner i 1906–09 og 1910–11 la grunnlaget for hans ry som den uten tvil mest produktive samleren i begynnelsen av det 20. årh., «den gylne tidsalder» for planteimporter fra Kina. Ingen har introdusert flere hageverdige vinterharde planter derfra enn Ernest «Chinese» Wilson (Lancaster 1993, Fig. 2). Mer enn

Fig. 2 Ernest «Chinese» Wilson

1.000 arter som i dag kan betraktes som selvsagte bestanddeler i hagene våre: kopperlønn *Acer griseum*, myrteleddved *Lonicera nitida*, vorteberberis *Berberis verruculosa*, pilemispel *Cotoneaster salicifolius*, bergklematis *Clematis montana*, fagerbusk *Kolkwitzia amabilis* eller nikkesyrin *Syringa reflexa* og naturligvis de artene som er oppkalt etter ham, *Iris wilsonii*, *Magnolia wilsoniana* eller *Sorbus wilsoniana* for bare å nevne noen.

Av spesiell interesse for oss er hans ca. 75 rhododendroninntroduksjoner. Av disse ble 30 taxa beskrevet vitenskapelig for første gang (Sargent 1913). I tillegg til *Rh. insigne*, som også ble funnet av Wilson, er en art spesielt viktig: *Rhododendron williamsianum*. I oktober 1908 samlet Wilson denne arten for første gang på Wa Shan (3.236 m, også kjent som Dawa Shan) under innsamlingsnummeret W 1350. Arten som er blitt retningsgivende for utviklingen av moderne hagehybrider. Fra denne aksesjonen stammer alle williamsianum-hybrider som er oppstått i England eller i Tyskland. Med de *«svaktvoksende, lave rhododendron-hybridene»* var det særlig D. G. Hobbie fra Westerstede-Linswege som fra 1950-årene av kom til å prege hagene våre (Berg & Heft 1979).

Wa Shan danner sammen med det hellige fjellet Emei Shan, som har vært på UNESCOs verdensarvliste siden 1996, et landskapstriangel som i Wilsons tid var kjent under navnet «Laolin», villmark (Wilson 1977). Mens Emei Shan og Wawu Shan i dag er sterkt besøkte turistmål, er Wa Shan et område lukket for

Fig. 3 Fjellsider med *Rh. wiltonii* ved Leidongping, Emei Shan
Foto: Hartwig Schepker

utlendinger, og det er derfor ikke mulig å se *Rh. williamsianum* på sitt naturlige voksested her.

På skråningene av buddhistenes hellige fjell Emei Shan, som ligger ca. 35 kilometer nordøst for Wa Shan, byr det seg en mulighet. Noen år etter den første oppdagelsen fant kinesiske botanikere i Fang Weipeis krets arten her for andre gang (Fang 1947, Bean 1976, Fang 1986). Ytterligere funn av *Rh. williamsianum* uteble nesten fullstendig i de kommende årtiene. I tillegg til Sichuan angir «Flora of China» (Wu et al. 2005) i dag også Yunnan og Tibet som utbredelsesområde, men oppgir ingen nøyaktige lokaliseringer. Chamberlain (skriftl. medd.) rapporterer dessuten om et *Rh. williamsianum*-funn i «Baili Rhododendron Reserve» i den nordvestlige delen av Sichuans naboprovins Guizhou, men uten å ha sett den i blomst. I naturen er arten en forlokkende sjeldenhet.

Sichuan fremstår derfor på mange måter som et svært attraktivt reisemål. Det er forlokkende å kunne reise i fotsporene til en av historiens mest kjente plantejegere, oppsøke kjente funnsteder og samtidig se både kjente hageplanter og sjeldne rhododendronarter på sitt naturlig voksested. Dokumentasjonen for området er dessuten svært god. Nyttige kilder er ved siden av Wilsons egne reiseopptegnelser (Wilson 1917, 1977) også bøker og artikler om ham (Howard 1980, Briggs 1993). Her refereres det også til Wilsons korrespondanse med sine oppdragsgivere. Denne gir et godt inntrykk av forretningsforbindelsen mellom den profesjonelle plantejegeren og hans sponsorer. En fabelaktig bok er dessuten «Wilson's China – A Century On» (Flanagan & Kirkham 2009). Her har forfatterne 100 år senere fulgt Wilsons ruter. Ved hjelp av gamle svarthvitt-fotografier har de oppsøkt de samme stedene som Wilson og fotografert dem på nytt og stilt dem opp mot de gamle fotografiene. En imponerende dokumentasjon. Mangfoldet av rhododendronarter lar seg greit utforske ved hjelp av den illustrerte «Sichuan Rhododendrons of China» (Fang 1986). Når en skal bestemme den ekstremt varierte øvrige floraen, er «Guide to the Flowers of Western China» (Grey-Wilson & Cribb 2011) til stor hjelp.

Sent på ettermiddagen den 31. mai 2019 er vi fremme – vi betrakter Emei Shans imponerende og nesten loddrette kalksteinfjellsider hvor det overalt henger en mengde rhododendronbusker (Fig. 3). Vår gruppe består av seks tyske botanikere og hagefolk og en skotsk og en kinesisk planteentusiast. Flokken ble ledet av vår lokale organisator He Zhijian, kalt Dennis, og hans medarbeider He Guozheng, som vi vennlig nok får kalle Tom. I Leidoping, en livlig turistby i 2.430 m høyde som for øyeblikket mest ser ut som en stor byggeplass, har Dennis sørget for et hyggelig losji i det som ligner et alpehotell. Den ene bussen etter den andre slipper ut hovedsakelig kinesiske turister. Fra parkinngangen i lavlandet arrangeres det dagsutflukter til toppen. Fjelltoppen når man med en taubane som begynner litt ovenfor Leidoping, og som på få minutter hver dag frakter hundrevis, ja, kanskje tusenvis av besøkende 600 m opp til fjellstasjonen. På trappene som fører langs klippene til taubanestasjonen, er det like fullt. De kinesiske turistene lar seg ikke begeistre av planteverdenen eller utsikten, men heller av flokker av tibetmakaker. De lar seg fore med alt som er spiselig eller går aggressivt løs på besøkende som lar noe som kan spises eller drikkes, titte frem av lommene uten å ville gi slipp på dette.

Vi har to dager til rådighet for å utforske Emei Shan så godt det lar seg gjøre. Transport- og overnattingsmuligheter er i dag naturligvis mye enklere enn på Wilsons tid. Den som vil kan som den gang overnatte i ett av de ca. 20 gjenværende klostrene og som for 100 år siden bestige fjellet på trapper. Det er f.eks. til sammen 29 km og over 18.000 trappetrinn fra hovedtempelet Wannian Si til fjelltoppen. Siden vi har valgt Leidongping som overnattingssted, deler vi veien i to. Den første dagen vil vi gå ca. 12.000 trappetrinn nedover og tilbakelegge ca. 21,5 km og den andre dagen de resterende ca. 6.000 trinnene 7,5 km oppover. På denne måten kan vi bli best mulig kjent med det varierte landskapet som går fra subtropisk laurbærskog til subalpin granskog på fjelltoppen.

Neste morgen er vi underveis allerede klokken 6:30. Bare noen få kinesere er å se, og også de gretne makakene hviler. En av turdeltakerne vekker en viss oppmerksomhet hos eierne av salgsbodene. Siden det er nokså kjølig i luften, håper de å kunne leie ut tykke jakker til turistene. Nils Köster, konservator ved Botanisk hage Berlin Dahlem gir seg i vei bare iført kortbukser og tank-top.

Allerede de første par hundre meterne på pilegrimsveien gjør et sterkt inntrykk. På fjellveggene over de dype juvene vokser hvit- og rosablomstrende *Rh. wiltonii* (Fig. 3). Denne Talien-

Fig. 4 Blad av *Rh. wiltonii* med nyskudd, Emei Shan Foto: Hartwig Schepker

sia-arten har helt spesielle blad med dype nerver på oversiden. Den attraktive nyveksten med et påfallende lyst indument som litt etter litt blir tydelig mørkere, utvikler seg på samme tid som blomstringen (Fig. 4). *Rh. ambiguum* møter vi mens blomstringen er på topp. De gule blomstene er alt etter busk lysere eller mørkere, men alltid tiltalende (Fig. 5). For meg er

Fig. 5 *Rh. ambiguum* ved Leidongping, Emei Shan
Foto: Hartwig Schepker

Fig. 6 *Rh. calophytum* med besynderlig vekstform, Emei Shan
Foto: Hartwig Schepker

mitt første møte med *Rh. calophytum* i naturen et høydepunkt. Riktignok blomstrer denne storbladete arten i *Fortunea*-subseksjonen ikke mer, men de 6–7 m høye trærne med stammer som ved basis har en diameter på anslagsvis 40 cm, er også uten blomster svært imponerende. Kort tid etterpå dukker de neste rhododendronartene opp: *Rh. pachytrichum* med sin iøynefallende hårvekst på bladstilker og bladkanter og *Rh. argyrophyllum*. Den siste står med en mektig stamme rett ved siden av trappeveien, mens det et par meter lenger borte er en liten skog av 5–6 m høye busker. Også *Rh. argyrophyllum* er for lengst avblomstret, men de nye bladene er allerede å se, og det hvite indumentet på bladundersiden glinser på lang avstand. Ved det minst 6 m høye solitærtreet er det en liten kiosk som serverer varm mat og drikke. Her dyrker eieren også noen grønnsaker. Han viser oss stolt et mobilbilde av treet oversådd med blomster. I begynnelsen av mai er det en drøm i rosa.

Kiosken ligger strategisk til, og den fabelaktige utsikten over de tett skogkledde åsryggene leder blikket til vårt foreløpige mål (Fig. 8). Det er «Elephant Pool Temple» (Xixichang kloster) som ligger i ca. 2.000 m høyde 7,5 km fra vårt startpunkt. På veien dit går vi forbi mange kjente hageplanter: lønneartene *Acer forrestii* og *flabellatum*, flere representanter for slektene *Viburnum*, *Enkianthus*, *Prunus* og *Syringa* og dessuten kjempeliljen

Fig. 7 Solitærtre av *Rh. argyrophyllum* ved Hai Yong-kiosken, Emei Shan Foto: Hartwig Schepker

Fig. 8 Utsikt over Emei Shans fjellandskap mot Xixichang kloster Foto: Hartwig Schepker

Fig. 9 Blåskolm *Decaisnea insignis*, Emei Shan Foto: Hartwig Schepker

Fig. 10 Pause i «Elephant Pool Temple», Emei Shan. Fra venstre mot høyre: Ulrich Pietzarka, Hartwig Schepker, He Zhijan og Robert Gliniars Foto: Bodo Lammers

Cardiocrinum giganteum og flere snabelkala-arter (*Arisaema* spp.). Spesielt slående er de friske nyskuddene og de stilige blomstene hos blåskolm *Decaisnea insignis* (syn. *D. fargesii*, Fig. 9). Denne interessante busken med sine iøynefallende blåfargete frukter ble oppdaget i 1895 av den franske misjonæren Pére Farges og oppkalt etter ham.

Ved «Elephant Pool Temple» er det tid for en rast. I dette klosteret som virker delvis falleferdig, kan man overnatte, og i en liten butikk kan man kjøpe all slags saker inklusive «Spiritual Goods» (Fig. 10). Rett ved siden av hovedterrassen står lommetørkletreet *Davidia involucrata*, det mest berømte av de trærne Wilson fant. Under sitt første besøk i 1903 hvilte han ut på dette stedet (Wilson 1977). Nedenfor klosteret dukket de neste

Fig. 11 Trapper nedenfor Xixichang kloster
Foto: Hartwig Schepker

velkjente treslagene opp, to blomstrende korneller *Cornus capitata* og *C. controversa*, bartreet kinalansetre *Cunninghamia lanceolata* og kinavingenøtt *Pterocarya stenoptera*.

Rundt kl. 10:30 har vi lagt halvparten av veien bak oss. Men litt etter litt melder muskler og ledd seg. Muskulaturen blir skikkelig belastet når man hele tiden må gå nedover på harde granittrapper (Fig. 11), bare avbrutt av korte stigninger. Pausene blir lengre. De mange praktfulle plantene er en god unnskyldning for å legge inn pauser. Ved et lite tempel står kjernesunne *Rh. ririei* på begge sider av veien. Også denne arten fra *Argyrophylla*-subseksjonen er for lengst avblomstret. I kultur er det en vinterherdig art, men de lillapurpur til rødfiolette blomstene kommer svært tidlig, ofte mellom januar og mars. I tillegg til det tynne sølvaktige indumentet er det mest påfallende kjennetegnet de tykke, glinsende frøkapslene (Fig. 12).

Fig. 12 *Rh. ririei* med usedvanlig store frøkapsler
Foto: Hartwig Schepker

Tiltagende muskelsmerter fortrenger gleden over plantelivet. Fra den siste strekningen til Wannian-tempelet huskes særlig de alltidgrønne eikene og de mange japansedrene *Cryptomeria japonica* med attraktiv bark. Særlig ved tempelanlegget «Policing Place» står det mange vakre eksemplar som er plantet på rad (Fig. 13). Det er middagstid. En klokke blir slått, og en skål ris settes som gave foran en Buddha-statue før innbyggerne på

Fig. 13 Japanseder på «Policing Place», Emei Shan
Foto: Hartwig Schepker

dette lille stedet inntar sitt måltid på tempelplassen. Rett foran tempelet står en ny rhododendronart. Den er plantet og ser ganske stresset ut. Det er *Rh. fortunei* ssp. *discolor*, men den blomstrer dessverre ennå ikke.

Fig. 14 Emei Shans «Golden Summit», med Samantabhadra-statuen og Gongga Shan i bakgrunnen Foto: Hartwig Schepker

Omgivelsene blir stadig mer subtropiske. Vi er nå kommet helt inn i en verden av alltidgrønne laurbærvekster, hvor slekter som *Lindera*, *Litsea* og *Machilus* dominerer. Vi hører fuglesang, sirissene gnisser med enorm lydstyrke, og i et tett skogparti svever flere hundre sommerfugler gjennom luften. Lettet når vi klokken 14 fram til Wannian tempel. Taubanen som fører nedover, er heldigvis i drift. Grupper av støyende turister kommer ut, som regel ledet av en ung kineserinne som utstyrt med mikrofon og høyttaler forsøker å overdøve larmen. Turen til dalstasjonen har ennå et høydepunkt for oss. Vi kjører forbi et nyutsprunget kinesisk toonatre (*Toona sinensis*). Fjorårets minst 1 m lange kvastformete blomsterstander henger ennå på treet – imponerende! En av parkens egne busser bringer oss tilbake til Leidongping hvor et deilig kinesisk måltid og en kald øl venter på oss.

Neste morgen er gangsperr det dominerende temaet hos de fleste av oss. Enda en gang starter vi tidlig, klokken 7:00 tar vi fatt på de resterende 6.000 trappetrinnene. Hvert skritt gjør vondt. Et alternativ ville være en bærestol. For en klekkelig sum kan man bli båret oppover av to bærere mens man ligger i en bærestol. Det er helt ufattelig å se hvordan lokale bærere bærer 50–70 kg tunge granittblokker som skal brukes til å reparere trinnene. Noen ungdommer går forbi oss mens de bærer syklene sine på skuldrene. De er kommet om natten fra provinshovedstaden Chengdu, som ligger ca. 175 km unna. På denne tiden av døgnet er veiene tomme og dermed forholdsvis trygge. Nå vil de ikke la de dyre syklene stå ubevoktet i Leidongping.

I tillegg til *Rh. ambiguum* ser vi *Rh. oreodoxa* og på en bergnabb en art som vokser utenfor vår rekkevidde. På avstand bestemmer vi den på grunnlag av den bronsefargede nyveksten til å være *Rh. dendrocharis*. De 6.000 trinnene tar på, og Taizi-Ping-tempelet innbyr til en rast. Her er det plantet et halvt dusin rhododendronarter på den indre tempelplassen, blant dem også en busk som har blomster som *Rh. davidii*, men med blad som ikke passer med beskrivelsen. Vi velger derfor å betrakte den som en hybrid.

På nesten 3.000 m høyde når vi endelig toppen. Her er det alt annet enn rolig. Horder av kinesiske turister strømmer ut av taubanestasjonen og flokker seg om de mange bodene langs veien som tilbyr suvenirer og mat. I tillegg til *Abies fabri*, som er det dominerende bartreet her, står *Rh. faberi* og *Rh. ambiguum* i full blomst. Begge de to førstnevnte artene er oppkalt etter Ernst Faber som var den første fra Vesten som i juli 1877 undersøkte Emei Shan botanisk.

I andre halvdel av oktober 1903 brukte Wilson tre dager på den strabasiøse oppstigningen til den 3.099 høye Emei Shan. Han oppholdt seg en uke på «Golden Summit», men floristisk sett ble han litt skuffet. Han fant f.eks. bare 13 rhododendronarter på Emei Shan, betydelig færre enn det han bare noen måneder tidligere hadde funnet på Wa Shan (Wilson 1977). I dag vet vi at det finnes 33 rhododendron-taxa på dette fjellet (Li & Shi 2007).

Høyst sannsynlig var det den gang mye roligere selv om Wilson forteller om tallrike pilegrimer. Under vårt besøk på toppen er fanden løs. Rundt om den 48 meter høye Samantabhadra-statuen, som er laget av gullovertrukket kobber og som går for å være verdens største Buddha-statue, ligger det en rekke templer og andre bygninger, brede trapper og byggeplasser. Tusenvis av besøkere, blant dem også noen buddhistiske pilegrimer, fyller plassene. Lukten av røkelsespinner ligger i luften, i tillegg til støyen fra besøkerne strømmer det folkloristisk musikk fra store høyttalere. Ikke akkurat et sted for meditasjon og ettertanke, men blomstrende *Rh. faberi* foran templene er et vakkert syn (Fig. 15).

Fig. 15 *Rh. faberi* på Emei Shans «Golden Summit»
Foto: Barbara Knickmann

Høye gjerder sperrer veien mot de ubebygde områdene i retning Wanfu Peak. Derfor er det ikke mulig å nærme seg de lovende rhododendronvokseplassene (Fig. 1), som vi kan skimte på lang avstand. De loddrette fjellsidene er stupbratte og godt sikret. Allerede på Wilsons tid var de kjent som selvmorder-klipper (Wilson 1977). Himmelen er skyfri, og det beste ved besøket på fjelltoppen er utsikten til taffelfjellet Wa Shan. Konturen av dette fjellet kan ses tydelig. Og i det fjerne oppdager vi til og med den snødekte toppen til Gongga Shan (Fig. 14). Med sine 7.556 er dette fjellet verdens østligste syvtusenmeterfjelltopp.

På så kort tid var det bare mulig å se en ørliten del av de ca. 3.700 planteartene som skal finnes på Emei Shan (Li & Si 2007). Det ergerligste er at vi ikke kunne finne *Rh. williamsianum*, som ifølge Fang (1986) skal være vanlig i området rundt Leidongping. At arten ennå vokser her, bekrefter Baines et al. (2016). Disse medarbeiderne ved Royal Botanic Garden Edinburgh fant arten på noen bratte klipper i nærheten av et gammelt tempel ovenfor bosetningen (Chamberlain, skriftl. medd.). Selv om Wilson stort sett var skuffet over Emei Shans flora, var besøket for oss en storartet introduksjon til planteverdenen i det vestlige Sichuan.

Vårt neste mål er Wawu Shan, det tredje fjellet i «Laolin»-triangelet. Den villmarken som Wilson (1977) skrev om for 100 år siden, eksisterer for en stor grad ikke lenger. Som overalt i Kina har landskapsbildet også i Sichuan endret seg voldsomt i de siste 20 årene. Infrastrukturen i form av veier og jernbanelinjer har gjennomgått en enorm utbygning, og det måtte skaffes boliger for millioner av mennesker. Vi kjører gjennom Emei Shan på brede seksfeltsveier omkranset av heslige kjempestore

Fig. 16 Drabantby i nærheten av Leshan Foto: Bodo Lammers

prismekroner og alleer av ginkgotrær. Vi beveger oss i retning fra Leshan. Her finnes enda en del av UNESCO-kulturarv, kjempebuddhaen hvor elvene Min, Dadu og Qingyi flyter sammen. I løpet av få timer kjører vi i en bue rundt området på den godt utbygde Chengyu Ring Expressway. Underveis kjører vi forbi en drabantby med rundt ett dusin ca. 30 etasjer høye boligblokker som står tett i tett (Fig. 16). Også Sichuans innbyggertall vokser raskt, og et sted må jo de mange menneskene bo.

Ved Hogya kjører vi inn i «Laolin», og på svingete veier nærmer vi oss Wawu Shan nordfra. Der hvor det tidligere fantes naturskog, domineres landskapet i dag av bambus og kilometerlange mørke og ugjennomtrengelige skoger av japanseder (*Cryptomeria japonica*). Skogreisningen er antakelig et resultat av et nasjonalt skogreisningsprogram etter de ødeleggende oversvømmelsene i 1998 i nedslagsfeltet til Chang Jiang og Huang He (Flanagan & Kirkham 2009). Bartrærne er plantet tett i tett, plantningene begynner bare en meter fra veikanten. På de smale stripene mellom asfalten og skogen har beboerne i området anlagt bed for kål, bønner og andre grønnsakslag. Vi antar at de er en erstatning for jord som gikk tapt da det ble bygget en kjempestor demning. Nå utnyttes hver kvadratcentimeter. Også i boligområdene er det blitt anlagt grønnsaksbed mellom veier og murer eller inntil husene.

I en liten landsby rett ved inngangen til «Wawu Mountain National Forest Park» tar vi inn på et rent hotell. Vi husker det spesielt siden det er det ene av to hotell på vår tre uker lange reise uten sittetoalett. Som tidligere overalt i landet finnes det bare et hull i gulvet som samtidig fungerer som dusjavløp. Fra hotellet har vi utsikt til det 2.830 m høye taffelfjellet, med Wilsons ord en «kjempemessig ark som svever over tåkeskyene»

Fig. 17 *Cryptomeria*-skog nedenfor Wawu Shan
Foto: Bodo Lammers

(Fig 17). I likhet med Wa Shan har Wawu Shan en flat topp og loddrette sider, begge er dermed helt spesielle i Kinas fjellverden.

Neste morgen møter vi opp i det store og moderne besøkssenteret. Som overalt i Kina hvor det er mulig å tjene penger på vakker natur, har myndigheten sperret av området slik at det bare er tilgjengelig mot inngangspenger. Inkludert i prisen er vanligvis en totalpakke: kjempestore parkeringsplasser, en stor inngangsportal og mottakelsesbygninger med tallrike ekspedisjonsluker, overdimensjonerte billedskjermer og suvenirbutikker. I tillegg transport opp på fjellet med parkens egne busser til en taubanestasjon og deretter transport med store, moderne gondoler av tysk, østerriksk eller sveitsisk modell. Det egentlige målområdet blir konsekvent «utviklet», dvs. med hoteller, restauranter og et omfangsrikt nettverk av veier med fast dekke. For oss som utlendinger kommer det enda noe som er uvant for oss. Ikke nok med at ansiktene våre ble scannet ved innreisen til landet, og det ble tatt fingeravtrykk, men også når vi skal benytte taubanene blir ansiktene og passene våre sammenlignet med de lagrede dataene og inngangsbeviset til parken. Overvåkingsmanien stopper heller ikke den frie natur. Langs turveiene i parkene vi besøkte, oppdager vi på spesielt utsatte steder flere ganger kameraer, mange festet på lange stenger og kamuflert som nåletrær.

I billettluken venter det oss dårlig nytt. Parken er stengt i to dager: det er anleggsarbeid på adkomstveien, og av sikkerhetsgrunner får ingen lov til å slippe inn. Skuffelsen vår er desto større ettersom som vi i besøkssenterets foajé oppdager flere bilder i stort format som bl.a. viser blomstrende rhododendron på Wawu Shan. På ett bilde ser vi det som uten tvil uten er *Rh.*

Fig. 18 Hartwig Schepker og Frank Schnupper foran foto som viser at *Rh. williamsianum* finnes på Wawu Shan.
Foto: Bodo Lammers

williamsianum (Fig. 18). Vår kinesiske kollega Liu Ming forhører seg hos senterlederen, og han bekrefter at alle bildene er tatt på Wawu Shan – en sensasjon for oss. Etter en kort diskusjon står det fast at vi må endre planene våre. For øyeblikket kan vi ikke gjøre noe her, altså må vi tilbake.

15 dager senere er vi tilbake. Rett før vår svært varierte reise (mer om den i et senere nummer) er slutt, tar vi en kjempeomvei med på kjøpet for å kunne lete etter *Rh. williamsianum* på Wawu Shan. Denne gangen klaffer det med adgangen. En moderne buss bringer oss til taubanen som ble fornyet i 2017. Den transporterer oss lynraskt opp til platået. Utsikten fra gondolen er vidunderlig, men lover ikke noe godt. Dalene under oss er fylt med tåke, og skogkledde topper titter ut av tåken. Vi svever forbi tette skoger hvor vi gjenkjenner *Rh. calophytum* var. *openshawianum*. På grunnlag av mindre blader og frøkapslenes

avvikende form beskrev Wilson sammen med Rehder denne som selvstendig taxon, men i Edinburgh-revisjonen er den blitt redusert til varietetstatus.

Også oppe på fjellet beveger vi oss dessverre gjennom et tykt tåkeslør. Det gjør letingen etter *Rh. williamsianum* svært vanskelig. Så vidt vi vet, skal den vokse på de bratte klippeveggene. Hver gang veien fører oss til en klippekant eller utsiktsplattform bruker vi fotoapparatenes teleobjektiv for å lete etter den på klippeveggene. Et kort øyeblikk dukker det opp et lønnlig håp. Men det rundaktige bladet i søkeren viser seg å være *Rh. orbiculare*.

I de loddrette fjellveggene klorer gamle kjenninger fra Emei Shan seg fast: *Rh. faberi* er allerede avblomstret, men *Rh. wiltonii* viser ennå sine vakre rosafargete blomster (Fig. 19). Vi finner også *Rh. nitidulum* var. *omeiense* i blomst, noe som vi dessverre hadde gått glipp av på Emei Shan.

Fig. 19 *Rh. wiltonii* på Wawu Shan Foto: Hartwig Schepker

Wilson var skuffet over planteverdenen på Wawu Shan. Han klaget over at skogen var blitt ryddet og brukt til å fremstille trekull for de lokale jernsmeltehyttene (Wilson 1977). Veien vår går gjennom en tett skog av *Abies fabri*. Under disse dekker *Rh. pachytrichum* store flater. Her og der ser vi også eksemplar av *Rh. oreodoxa* og *Rh. ambiguum*, som vår planteskolemann Frank Schnupper ved hjelp av kanelduften kan skille fra den svært nærstående *Rh. concinnum*. I granene er det massevis av små og store dusker av den epifyttiske *Rh. dendrocharis* (Fig. 20). Med en slik vekstform er det klart at denne arten trenger best mulig drenering. Når den først har etablert seg, skal den være forholdsvis tørketålende. *Rh. dendrocharis* går for å være en av de beste introduksjonene i gruppen av dvergrhododendron. I tillegg til gleden over denne helt spesielle arten, blir avskjeden med Wawu Shan ledsaget av de vidunderlige fossene som faller loddrett ned fra platået (Fig. 21).

På turen tilbake til Chengdu spiller disse fossene enda en gang en spesiell rolle. Under tilbaketuren fra fjellet har vår kollega Liu Ming benyttet telefonen flittig og fått i stand et møte med marketing-direktøren i Wawu Shan-parken. Det er han som i begynnelsen av 1990-årene fotograferte *Rh. williamsianum* og stilte ut bildene av den i besøkssenteret. Rundt et stort bord i møterommet hans sitter det nå åtte gjennomsvette turdeltakere som sammen med ham ser på flere bilder av den arten vi har vært på jakt etter. Direktøren beskriver funnstedet. Det ligger ved foten av en foss som vi beundret for bare noen timer siden. Men selv om vi hadde kjent til den nøyaktige posisjonen, hadde vi ikke kunnet ta oss fram til den. Tilkomstveien langs de bratte klippene er for tiden «under construction». Vår vert er svært overrasket over at det dreier seg om en så betydningsfull og sjelden art og gleder seg over vår interesse. For *Rh. williamsianum* passer helt utmerket sammen med Wawu Shans

Fig. 20 *Rh. dendrocharis*, Wawu Shan Foto: Hartwig Schepker

Fig. 22 Minnesmerket over Ernest «Chinese» Wilson på Wawu Shan Foto: Hartwig Schepker

marketingstrategi. Her har Ernest «Chinese» Wilson en sentral rolle som blir gjort tydelig synlig for alle som besøker platået på Wawu Shan. Der er det blitt oppført et eget minnesmerke over den berømte plantejegeren (Fig. 22).

For oss var denne siste dagen i «Laolin» enda en usedvanlig dag som på underlig vis knyttet sammen fortid og nåtid. Ikke bare traff vi nok en gang vidunderlige planter og landskap, men også på nytt mange vennlige kinesere som absolutt ville fotograferes sammen med oss. Det kan se ut til at vi må komme tilbake for å skrive videre på historien til *Rh. williamsianum*.

Dr. Hartwig Schepker
Deliusweg 40, 28359 Bremen
+ 49 421 – 427 066 22
h.schepker@rhodo.org

Fig. 21 Cancong tempel og Huixi-fossen på Wawu Shan. Foto: Hartwig Schepker

Litteratur:

BAINES, R. A., CHAMBERLAIN, D. F. & PURVIS, D. A. (2016): Rhododendron Conservation in Sichuan, China – October 2015. SRS Yearbook no 17: 27–31.

BEAN, W. J. (1976): Trees and Shrubs Hardy in the British Isles. 8th Ed., Vol. III. John Murray Publishers, London. 973 s.

BERG, J & HEFT, L. (1979) Rhododendron und immergrüne Laubgehölze. 2. Aufl., Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart. 303 s.

BRIGGS, R. W. (1993): «Chinese» Wilson. A Life of Ernest H. Wilson 1876–1930. HMSO, London. 154 s.

FANG, W. (1947): Rhododendrons of Mt. Omei, Western China. Royal Horticultural Society, The Rhododendron Yearbook 1947: 115–123.

Fang, W. (1986): Sichuan Rhododendron of China. Science Press, Peking. 345 s.

FLANAGAN, M & KIRKHAM, T. (2009): Wilson's China – A Century On. Kew Publishing, Royal Botanic Garden Kew. 256 s.

GREY-WILSON, C & CRIBB, P. (2011): Guide to the Flowers of Western China. Kew Publishing, Royal Botanic Garden Kew. 642 s.

HOWARD, R. (1980): E. H. Wilson as a Botanist (Part I). Arnoldia 40 (3): 102–138.

LANCASTER, R. (1993): Foreword. In: «Chinese» Wilson. A Life of Ernest H. Wilson 1876–1930. HMSO, London.

LI, Z & SHI L. (2007): Plants of Mount Emei. Beijing Science and Technology Press. 792 s.

SARGENT; C: S: (1913): Plantae Wilsonianae. Vol. I. Publications of the Arnold Arboretum, No. 4. Dioscorides Press, Portland, 611 s.

WILSON, E. H. (1977): A Naturalist in Western China. Vol. I, First reprint. Theophrastus Publishers, Little Compton. 251 s.

WILSON, E. H. (1917): Aristocrats of the Garden. Doubleday, Page & Company, Garden City. 312 s.

WU, Z. Y., RAVEN, P. H. & HONG, D. Y. (eds.) (2005): Flora of China. Vol 14.: Apiaceae through Ericaceae. Science Press, Peking. 581. s.

Tidligblomstrende rhododendron
– en dugnadsartikkel

I mars fikk Lapprosen en e-post fra vårt medlem Dag Gjerstad i Bergen med et litt spesielt spørsmål. Han skrev at han stort sett bare er hjemme fra februar til midten av mai, og at han derfor er veldig interessert i ekstra tidligblomstrende rhododendron. Vi tenkte at dette måtte være en interessant utfordring til våre medlemmer og sendte e-post til hele medlemsmassen. Reaksjonen har vært formidabel, og det har kommet mange flere fotografier og erfaringsrapporter enn vi hadde regnet med. Vi har faktisk fått så mye at det ikke er plass til alt, og for ikke å sprenge rammene for dette nummeret har det vært nødvendig å foreta et utvalg blant innsendt stoff. Dere finner mer om tidlig rhododendronblomstring i Lapprosen *1–2008, 2–2009 og 1–2014. De er digitalt tilgjengelige på foreningens hjemmeside.*

Ole Jonny Larsen sendte denne stikkordoversikten

De ekstremt tidlige:

De begynner ofte rundt nyttår, iblant til og med før jul og klarer sjelden å fullføre blomstringa, men kan stå fint noen dager. Enkelte år holder de i et par uker. De vokser i det indre av Russland der vinteren varer til april–mai og har derfor ingen problem der.

R. sichotense Foto: Ole Jonny Larsen

R. dauricum Foto: Ole Jonny Larsen

R. ledebourii Foto: Ole Jonny Larsen

De tidlige – som nesten alltid fryser:

Disse finner en nesten aldri på frølister, og grunnen er klar. Blomstene fryser så systematisk at ingen rekker å selv-pollinere dem, eller de pollinerte blomstene fryser noen dager etter at jobben er gjort. Noen ganger fryser blomstene på toppen av planten, mens blomstene inne i buska klarer seg. De kan blomstre veldig fint hvis vinteren har vært lang, for da kommer de ikke i blomst før i april, og da går det bra!

R. fulgens Foto: Ole Jonny Larsen

R. longipes Foto: Ole Jonny Larsen

R. succothii Foto: Ole Jonny Larsen

R. piercei Foto: Ole Jonny Larsen

R. strigillosum Foto: Ole Jonny Larsen

De sårbare – som fryser litt for ofte:

Etter en mild vinter uten tele i jorda skjer merkelige ting, som i år. Planter begynner å åpne blomstene opp til to måneder før de skal. Mai-blomstrere slår ut i mars! Pga. manglende frost i bakken begynner saftstrømmen å stige fra rota og oppover, og da er det som oftest *point of no return!*

R. oreodoxa var. *fargesii* Foto: Ole Jonny Larsen

R. calophytum Foto: Tor Jan Ropeid

R. × geraldii Foto: Ole Jonny Larsen

R. moupinense

Egil Valderhaugs tidlig-blomstrende *Rhododendron* vinteren 2020

Tekst og foto: Egil Valderhaug

Tidligblomstrende *Rhododendron* definerer jeg som planter som blomstrer før utgangen av mars måned. Slutten av forrige århundre og begynnelsen av dette var preget av relativt stabile vintre hvor våren så smått begynte i mars måned. Hybriden *R.* 'Praecox' (*R. ciliatum* × *dauricum*) blomstret årlig i starten av mars, og blomstringen varte gjerne tre uker. Vi tok bilder hvert år av denne sammen med våre tvillinger som hadde fødselsdag 7. mars, og de hadde omtrent samme årlige vekst.
Vintrene de siste 10 årene har variert mye. Vi har hatt tre relativt kalde vintre, mens hovedtendensen er mildere vintre.

R. 'Praecox'

Vinteren 2019–20 er den mildeste på svært mange år, men svært vindfull og våt. Dette ga tidlig blomstring. Blomstringen begynte i januar og februar. Dette var over en måned tidligere enn i 2019. (I 2019 var blomstringen litt senere enn årene før.) Med blomstring i løpet av de tre første månedene av året vil vi aldri unngå frost og snø i flere bolker før våren setter inn for fullt. Mange arter tåler noe frost uten at blomsten skades vesentlig, men snøvær medfører oftest brune blomster allerede etter første natt. Artene som blomstrer tidlig, kommer med blomster over flere uker, slik at vi får gleden av blomstringen selv om frost eller snø ødelegger mye og korter ned blomstringstiden. Får vi 3 til 4 minusgrader etter at knoppene begynner å svulme, ødelegges som regel årets blomstring for disse artene. Det er vanlig at en del knopper fryser på tidligblomstrende arter.

Peter og Kenneth Cox skriver i flere av sine bøker at det er sen vårfrost som skaper størst problem for dyrking av *Rhododendron*, ikke selve vinteren. Våre områder er således ganske lik de skotske. I 2019 opplevde jeg faktisk to perioder med vår: mild og varm mars, en kald og vinterlig april, og vår igjen fra begynnelsen av mai. Det ble et år med mye frostsvidde blomster og brune snøskadede blomster. I tillegg kom en del barksprenging på planter med tynn bark.
R. ledebourii ARS588 begynte i år å blomstre tidlig januar og har blomstret jevnt i to måneder. Denne tåler både frost og litt snø uten at den skades. Blomstene er ikke fremtredende, men den blå-lilla fargen passer planten godt. Den blomstrer som regel igjen på høstparten.
26. januar tok jeg bilder av *R. pudorosum* CER9906 og *R. stewartianum* aff. BE12-43 (gul) i blomst. Blomstene på begge disse artene er ømfintlige for frost og snø, og jeg fikk ha dem

R. ledebourii ARS588

i blomst en ukes tid. *R. pudorosum* er av de tidligste, og det er svært vanskelig å få tak i frø av denne arten. I 2019 blomstret den lenge fra medium mars, men jeg greide ikke å få pollinert den selv etter gjentatte forsøk.

R. pudorosum CER9906

R. stewartianum aff. BE12-43

R. tsariense var. *trimoense* blomster årlig sent januar/tidlig februar og har evne til å blomstre i flere uker med stadig nye blomster selv i vinterlig vær. Denne er lys rosa. En annen variant av denne svært variable arten blomstrer vel en måned senere og er mørkere rosa.

R. exasperatum blomstret 3. februar og har blomstret jevnt frem til 20. mars. Den har tålt både frost og litt snø i perioden. En fin plante som anbefales. Likeledes *R. thomsonii* ssp. *lopsangianum*, som også har blomstret i samme periode og greier seg fint. En plante en får mye glede av.

R. exasperatum

R. thomsonii ssp. lopsangianum

Jeg har utplantet *R. magnificum* RSF3103, som foreløpig har greid vinteren bra (er dekket med strie). Samme art står i drivhuset og blomstret for første gang 7. februar. Jeg har også *R. magnificum* KR9276 i drivhus, og den blomstret først 13.

R. magnificum RSF3103

mars. Denne arten blomstrer svært tidlig, er lite herdig, og det blir en kamp å få den etablert ute i hagen.

R. miniatum CER9927 er en fin rødblomstrende art. Den blomstret 10. februar og har tålt frost og litt snø bra. Det er en vanskelig art å få tak i, men kan anbefales. *R. piercei* begynte å blomstre samtidig, men den ble raskt ødelagt av snøfall, og det er langt mellom årene hvor denne arten får blomstre uten særlige vinterskader. *R.* 'Praecox' blomstret også tidlig i februar og har hatt blomster i over en måned selv med periodevis frost og snø.

R. miniatum

Midt i februar blomstret *R. lanatoides*, *R. strigillosum*, *R. dauricum* Dwarf, *R. dekatanum*, *R. moupinense* og *R. selense* ssp. *jucundum* CLD1300. *R. lanatoides* er svært ømfintlig for snø, mens de øvrige greier seg med noe misfarging av kronbladene. *R. dekatanum* og *R. selense* er de som har tålt vintervær best.

I slutten av februar blomstret *R. argipeplum* og *R. sherriffii*, og tidlig mars blomstret *R. ririei*, *R. temenium* var. *temenium*, *R. chamaethomsonii* BE09-06 (Burma), *R. beanianum*, *R. fulvum*, *R. eclecteum*, og *R. leucaspis*. Blomstene på *R. argipeplum*, *R. sherriffii* og *R. fulvum* greier seg best i perioder med litt frost og snøbyger. *R. recurvoides* blomstret tidlig i mars. Den tåler ikke snø og står der med brune og visne blomster. *R. lutescens* har blomstret en periode, men er utsatt for snøskader på blomstene.
R. lanigerum blomstrer vanligvis midt i mars og tåler frost og snø godt. I år er det faktisk første året på mange år at det ikke kommer blomst på *R. lanigerum*. Den er en av de fineste plantene med rosa-røde blomster og blomstrer rikt. Den kan blomstre en hel måned.

R. dekatanum

R. moupinense

R. selense ssp. jucundum CLD1300

I skrivende stund, 21. mars, har *R. fulvoides*, *R. oreodoxa* var. *fargesii*, *R. catacosmum*, *R. glischroides*, *R. uvariifolium*, *R. cyanocarpum*, *R. imperator*, *R. barbatum*, *R. maculiferum*, *R. pachytrichum* var. *monosematum* og *R. przewalskii* ssp. *dabanshanense* begynt å åpne knoppene. I tillegg er flere av *dauricum*-hybridene (Purple, Album, 'Arctic Pearl', 'April Gem', 'April Rose', 'April White', 'Isola Bella', 'Staccato') delvis i blomst. Dette er dekorative planter i mange farger og lyser fint opp i hagen. Et kryss mellom *R. basilicum* og *R. semnoides* er i ferd med å sprette ut med hvite blomster.

R. argipeplum

Jeg håper at våren er like rundt hjørnet, og at vi slipper nye perioder med litt frost og snø utover april. Det er svært mange arter som har blomstringstid fra begynnelsen av april og utover.

R. sherriffii

R. ririei

R. chamaethomsonii BE09-06

R. beanianum

R. fulvum

R. leucaspis

R. lanigerum

R. basilicum × *semnoides*

Rhododendron sutchuenense

Inger-Lise Fonneland

Vi hadde i mange år en (i mine øyne) vidunderlig *Rh. sutchuenense* som kunne blomstre så tidlig som i begynnelsen av mars, som disse jo gjør, hvis været ligger til rette for det. Den sto relativt nær veien og var et syn når den slo til. Folk stoppet naturlig nok opp og så på den. Ved et par anledninger hørte jeg at noen lurte på om den var ***kunstig (!)***. For det gikk jo ikke an at noe blomstret slik i mars! Det er jo på den ene siden hyggelig hvis folk stopper opp og ser på noe i haven som er vakkert, men på den annen side syntes jeg ***ikke*** det var morsomt at noen trodde jeg holdt meg med kunstige blomster i haven(!) Såpass jålete er jeg.

Disse vakre blomstene levde selvsagt et farlig liv her i Norge, og jeg var alltid litt engstelig hvis februar og mars var ekstra milde og fine. Mars er en vintermåned, når det kommer til stykket. Et år hvor planten lå an til å bli ekstra full av blomster, og det ble meldt nordøst kuling og 6–7 kuldegrader og nedbør, prøvde vi å sette opp en beskyttelse med et havebord og stokker og presenning oppå. Men den kampen mot naturkreftene hadde vi ikke sjanse til å vinne.

Nei, vi har den ikke lenger. Den fikk efter hvert angrep av forskjellige vedboende sopp, og den ble mer og mer 'stusselig', så for et par år siden tok vi den ned. Med tungt hjerte, men den var blitt veldig stygg og halvdød. Men vi har to 'barn' av den, sådd i 2009, og de har fått fin størrelse – altfor fin for vår lille have, riktignok. Dessuten har jeg gitt bort et par søsken av disse. Dette er for øvrig det eneste jeg har sådd av rhododendron i hele mitt liv. I dag har vi forresten flyttet et av *sutchuenense*-barna til et bedre sted i haven. Den var blitt nokså stor på 11 år. Nå kommer den bedre til sin rett, og det føles nesten som å ha fått igjen den gamle…

Rh. sutchuenense – den knoppet seg tidlig.

Det så lovende ut…

Det var spådd kulde…

Berget gjennom første natt.

Jeg har også et par *Rh. dauricum.* De blomstrer jo også tidlig, og er vakre (i år så tidlig som tidlig i februar, og de utsprungne blomstene frøs selvsagt). De som ikke frøs i februar er på vei ut nå, ser jeg. Men om *Rh. dauricum* fryser, er det ikke så spektakulært og grusomt som når en stor *Rh. sutchuenense* står der med råtne, brune blomsterrester de neste uker og måneder.

Så begynte det å sne.

Og det fortsatte å sne.

Alt håp ute – sånn gikk det med blomstene.

Mer vinterblomstring: 'Christmas Cheer' og *Rh. strigillosum*

På Sotra ligger forholdene godt til rette for rhododendrondyrking. Fra Reidar Heimvik har vi fått bilder av to rhododendron som blomstret i hagen hans i vinter. Den ene er 'Christmas Cheer', en gammel sort som han fikk fra Glendoick Gardens i 2011. Om sorten ikke akkurat blomstrer til jul, så er den likevel imponerende tidlig ute. Den andre er *Rhododendron strigillosum* som han har hatt siden 2010. Dette er en populær art med dyprøde blomster og stive hår midt i bladrosetten. Svein Erik Tønnesens *R. strigillosum* er ca. 25 år gammel nå og blomstret første gang da den var ca. 20 år gammel. Den blomstret rikt i år. Han har hjulpet til med pollineringa, så han håper det blir litt frø til høsten.

R. 'Christmas Cheer' Foto: Reidar Heimvik

R. 'Christmas Cheer' Foto: Reidar Heimvik

R. strigillosum Foto: Reidar Heimvik

R. strigillosum – her ser en tydelig artens stive hår.
Foto: Svein Erik Tønnesen

Elisabeth Akerøs og Nina Hestness' tidligblomstrende rhododendron uten navnelapp

Elisabeth har sendt bilder av en rhododendron som hos henne hvert år blomstrer i februar med vekslende hell basert på været. I år har den blomstret fint. Planten har hun hatt i alle fall i 15 år, men mistet navnelappen (Noen som kjenner seg igjen her?) Basert på fotografiene ser det ut til at dette er en hybrid mellom *R. hunnewellianum* og *R. strigillosum*.

R. hunnewellianum × *strigillosum* Foto: Elisabeth Akerø

R. hunnewellianum × *strigillosum* Foto: Elisabeth Akerø

Navnløs rhododendron hos Nina Hestness

Navnløs rhododendron hos Nina Hestness

Om sin navnløse rhododendron skriver Nina Hestness: Vi har en gammel plante, den kan være 40–50 år kan hende, kanskje eldre. Det er like spennende hvert år når den blomstrer, på bar grein. Ofte er det ved påsketider, og frostnetter tar den, slik at noen ganger får vi bare blomstring få dager. Noen år har vi hatt glede av den over lengre tid. Det første bildet med litt sne er tatt 9. mars 2019. I år begynte den 7. februar, og full blomst var 16 februar.

Tidlig blomstring hos Conny Assarsson i Rydal i Västra Götaland

Tekst og foto: Conny Assarsson

R. moupinense 'February Dawn' slog ut i början av januari och blommade nästan en månad. Den brukar blomma i slutet av februari och in i mars, men den milda vintern gjorde att den kom tidigare i blom. De frostnätter som var täckte jag med aluminiumduk. 10 minus var det som kallast under den perioden. Trots att den blommar så tidigt på året, blommar den aldrig om. Bladfärgen på nytillväxten är också ett annorlunda plus, tycker jag.

'February Dawn'

'February Dawn' – nytilväxt

R. 'Blue Tit' blommar här i månadsskiftet april–maj.

R. pumilum × *lapponicum*

R. mucronulatum 'Crater's Edge'

R. mucronulatum 'Crater's Edge'

Hybriden mellan *R. pumilum* och *R. lapponicum* blommar i april och blommar om på eftersommaren. Två stycken dåligt härdiga sorter har blivit en mycket odlingsvärd hybrid, tycker Conny.
Jag slutar med en azalea som jag tycker är fantastisk hela året. *R. mucronulatum* 'Crater's Edge' heter den och är en långsamt växande och kompakt azalea.

Rhodendron mucronulatum compactum ved Hafrsfjord

Kai Killerud skriver: Vi bor helt ned til Hafrsfjord, dvs. mildt klima, men har vind av verste sort og salt, selv om en sitkahekk mot stranden hjelper. Ca. 10. februar startet blomstring av en lilla-rosa *R. mucronulatum compactum*! Tidligere rekord for denne var 29.02.16. En hvit utgave av den samme startet blomstring ca. en uke senere (som i 2016). Begge fikk en smell etter nattefrost, men særlig den hvite har kommet sterkt tilbake og 4. april blomstrer den fortsatt.

R. mucronulatum compactum

R. mucronulatum album

Noen erfaringer fra Østlandet

Turid H. Bergerøy bor i Rygge, Moss. Ikke det beste stedet i landet for rhododendron, men mange går bra. Hennes to tidligste er *R. oreodoxa* var. *fargesii* og *R.* 'Praecox'. Den førstnevnte kan blomstre ca. 15. april, men har lett for å miste knopper i sen frost om våren. Bladene har lett for å få sykdom, og veksten er litt strantete. Derimot er *R.* 'Praecox' den store, trofaste favoritt. Den blomstrer hvert år fra 20. til 25. april. Den går like bra i skyggen på nordsiden av huset som i full sol. Det er hennes aller største favoritt av alle de sortene hun har og har i løpet av ca. 20 år aldri vist tegn til frostskade eller sykdom. Også **Halvard Sandnes**, som bor på grensen mellom Oslo og Lørenskog i sone H4–H5 har gode erfaringer med *R.* 'Praecox'. Den har i flere år blomstret tidlig på vårparten og har ikke hatt frostskader.

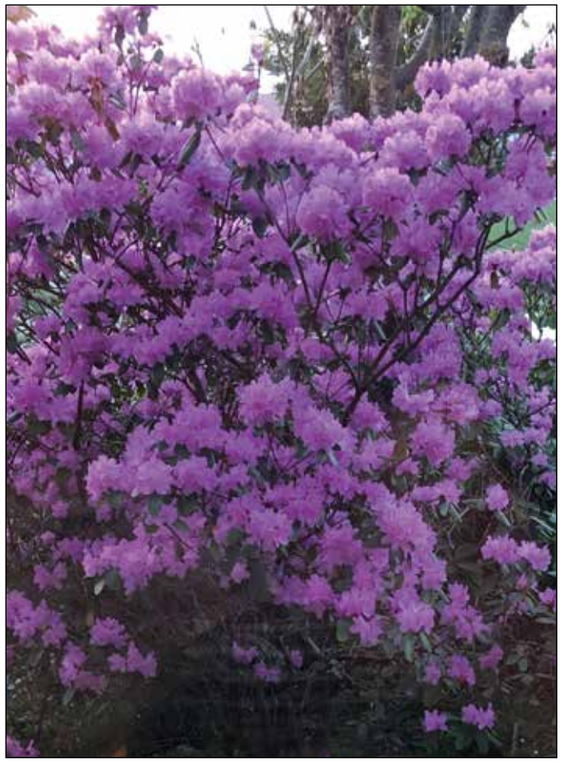

R. 'Praecox' hos Turid H. Bergerøy

R. 'Praecox' hos Halvard Sandnes

Haavard Østhagen: Tidligblomstrende rhododendron i min hage

Jeg har i alt ca. 100 ulike rhododendron, noenlunde likt fordelt mellom arter og kultivarer. Det er kultivarene som normalt er først ute i min hage som ligger ca. 160 moh. øst i Oslo i overgangen mellom sone tre og fire etter Hageselskapets soneinndeling. De fleste tidligblomstrende er hardføre planter. Det er verre med langt utviklede knopper og utsprungne blomster. En frostnatt betyr fort en rask avslutning på blomstringen. Derfor har jeg forsøk å sette de tidligst blomstrende lyst, men samtidig litt skjermet, slik at vårsolen ikke trigger dem alt for tidlig i blomst. De fleste tidligblomstrende planter jeg har er forholdvis lave. Det er derfor mulig å dekke dem med høye isoporkasser, agryl, strie eller isolérplast slik at blomstene kan berges gjennom noen frostnetter hvis det ikke blir for kaldt (under ca. 5 minusgrader).

Først ute hos meg er *R. moupinense* × *mucronulatum* 'February Dawn', med sine lillarosa blomster. Den svarer heldigvis ikke helt til navnet hos meg. Den kommer ikke før ut i mars, men det er tidlig nok i et østlandsklima. Det skal også sies at den ikke har så lang fartstid hos meg foreløpig. Det har derimot den som normalt er nr. to, den velkjente *R.* 'Praecox', som er et syn når den står helt dekket av lilla blomster litt ut i april. I slutten av april er det normalt klart for vårens vakreste hos meg, en navnløs hybrid av *R. ciliatum* × *dendrocharis* anskaffet fra Jan Rune Hesjedal i 2013. Den er en rosa skjønnhet som virkelig lyser opp.

Av artene er det gjerne *R. dauricum* som er først ute. Dette er en art som hører hjemme i det østlige Russland og Mongolia – strøk med et kontinentalt klima. Det er derfor en av de få rhododendronartene som liker seg bedre på Østlandet enn lenger vest. Arten er utbredt over et stort område og variabel både i blomsterfarge og krav til voksested. Det gjelder derfor å finne den rette proveniensen. Mine planter er relativt blekt rosa i fargen og er ikke noe blikkfang når de blomstrer i april en gang. Da er dens nære slektning, *R. mucronulatum,* som blomstrer litt senere, langt mer iøynefallende med sine større og dypere rosa blomster. Begge varierer imidlertid mye i blomsterfarge. De er begge meget hardføre arter, der til og med knopper og blomster, kan tolerere litt frost. En trøst er det også at hvis frosten har tatt de første blomstene, kan de skyte på nytt litt senere. Disse artene inngår i et par av de tidligblomstrende hybridene som er omtalt ovenfor.

En tredje tidlig art er vår hjemlige lapprose, *R. lapponicum*. I Norge vokser den på få steder i nordlige fjelltrakter i Sør-Norge. I fjelltraktene i Nord-Norge er den langt vanligere. Arten er vidt utbredt over store deler av den nordlige halvkule. Med en så vid utbredelse er det stor variasjon innen arten og den har vært

R. ciliatum × *dendrocharis*

R. ciliatum × *dendrocharis*

R. lapponicum i Haavard Østhagens hage 25. april 2019

R. dauricum

Lundbergs
PLANTESKOLE

Velkommen til en ny, spennende & faglig sesong!

Vi kan tilby;
-Bredt plantesortiment
-Krukker, espalier & tilbehør til hagen
-God jord
-Faglig kunnskap
-Vår lille kafé
-En atmosfære som må oppleves!

Sjekk vår facebook
eller hjemmeside for faglig påfyll & nyheter!
Telefon : 99206324
post@lundbergs-planteskole.no
www.lundbergs.no

Velkommen til en hyggelig handel

delt i to arter. I Norge vokser lapprosen gjerne på fjellrabber på baserik grunn og blomstrer rett etter snøsmeltingen. Derfor er det få forunt å se den i blomst i naturen i Norge. Også i hagen blomstrer den tidlig. Nå er det ikke helt korrekt å si at det er den norske planten jeg har. Den norske proveniensen er svært vanskelig å dyrke utenfor sitt naturlige utbredelsesområde. P.M. Jørgensen skriver i sin bok om Rhododendron i Det norske arboretet på Milde at det er håpløs plante å dyrke uten fryseboks! Mitt materiale stammer fra Sibir og tilhører det som tidligere ble kalt *R. parviflorum.*

Det er en egen glede med de første blomstene om våren. Det gjelder også de tidligblomstrende rhododendronene. Men det er en balansegang mellom tidlig blomstring og risikoen for at gleden blir kortvarig ved at en kald natt fort kan spolere hele blomstringen. Jeg synes imidlertid gleden ved tidlig blomstring mer enn oppveier litt jobb med å dekke plantene om natten i de kritiske periodene.

Resultat av eit hagebesøk i år 2000

Tekst og foto: Jan Rune Hesjedal

Fig. 1 *R. montroseanum* ARS 212

Eg fekk tipps frå ein rhodo-ven om ein mann som heitte Håkon Vangsnes, han driv eit gartneri og planteutsal på Nautesund i Gulen kommune. «Der må du ta deg ein tur, han kjøper frø frå heile verda og sår mykje rhododendron.» Det var eit godt tipps, og eg tok turen til Håkon.
Han hadde sådd mange for meg ukjente rhododendron, mest slike som ikkje var i normalt hagebruk, og han delte villig ut frå priklekassane. Dei fleste kunne med fordel vore planta om for ei god tid tilbake, men for ein travel gartnar strekk ikkje tida til om våren, slik sett var Håkon glad for at nokon ville testa ut herdigheit og trivsel på det han hadde sådd.
Det blei ei fin samling med 8–10 cm høge frøplanter som blei med heim til Lepsøy. Det kom også med ei frøplante av *Eucalyptus*, frøa kom frå høge fjellstrok i Australia. Eg sikra meg og nokre stiklingar frå ei fin *R. niveum*, som blomstra i skogen hjå Håkon.
Her kjem litt om korleis det gjekk med plantene etter at dei kom til Lepsøy.

R. montroseanum ARS 212 (Fig. 1) har klart seg uskadd i alle år, det syner seg at den er fullt herdig i min hage kor den blomstrar omkring annakvart år. Knoppane klarer også frostnetter om våren. Den veks noko seint, er om lag 1,5 meter høg. Årsaka kan vere at den står litt grunt, berre 40 cm jord oppå eit berg. Den er no flytt til ein betre lokalitet.

R. macabeanum (Fig. 2) er litt mindre herdig enn *R. montroseanum*, men klarar seg greitt hjå meg, den blomstrar ikkje kvart år, men er ein pryd når den kjem i blom. Den har også lite jord rundt røtene og har truleg av den grunn ikkje mykje årleg tilvekst, og er no om lag 1,5 meter høg. I år har den mange knoppar, og dei første er begynt å opne seg i dag 22. mars. Den vert ikkje flytta sidan eg har to andre *R.macabeanum* som står i betre lokalitet.

Fig. 2 *R. macabeanum*

R. rothschildii (Fig. 3) er svært herdig og blomstrar kvart år med rosa blom som feidar raskt til ein lett rosa farge, ikkje min favoritt når det gjeld blomefarge, men husk at denne planta kan variere frå rosa til heilt kvit. Skal du skaffe deg denne, vil eg gått for den heilt kvite. Planta er om lag 3 meter høg med store blad og mørkt brunt indument.

Fig. 3 *R. rothschildii*

Fig. 4 *R. falconeri*

R. falconeri RSF 94 (Fig. 4) er heilt herdig og uskadd i min hage, tilveksten er god, og den er 2,5 meter høg. Den har store fine blad med eit lys brunt indument. Knoppane er lange og spisse, særleg lange blomeknoppar som ikkje likar vårfrost når dei har begynt å vegetere. Mi erfaring er at planta er langt meir herdig enn blomeknoppen.

R. anthosphaerum CW Yunnan (Fig. 5a og 5b) er herdig her hjå meg, men den veks svært seint og er 0,75 meter høg. Den får lett svidde bladspissar, noko som kan tyde på at den ikkje likar for mykje gjødsel.

Fig. 5a *R. anthosphaerum*

Fig. 5b *R. anthosphaerum*

R. niveum (Fig. 6) er fullt herdig og vil truleg klara seg dei fleste plassar langs kysten av Sør-Noreg. Har ein litt uvanleg blå-lilla farge som ikkje alle likar, men eg synes den kler planta godt.

Fig. 6 *R. niveum*

R. kaempferi* v. *latisepalum (Fig. 7) er ein blomerik asalea som beheld siste års lauv heile vinteren. Blomen er heilt kvit og dekker heile planta slik at du ikkje ser eit blad når den blømer. Den er godt herdig og kan plantast over store delar av landet. Det er varianten med lysraude blomar som er mest brukt.

Fig. 7 *R. kaempferi* v. *latisepalum*

R. arborescens (Fig. 8) ein lauvfellande asalea som er svært herdig. Den er plassert på eit vindfullt nordhjørne her hjå meg. Den er blomerik og duftar godt og mykje. Eg kjenner godt eimen på 10–12 meters avstand.

Fig. 8 *R. arborescens*

Eucalyptus (Fig. 9) har overlevd nesten heile vegen, men vintrane 2009 og 2010 med minus 12–14 grader, det klarte den ikkje. Då fraus alt som var over jorda. Men planta kom med nye skot frå basis og er i dag 5 meter høg. Det er truleg også det einaste *Eucalyptus*-treet i landet. Planta set frø, men eg har ikkje fått frøa til å spire. Det kan skuldast at planta ikkje er sjølvfertil.

Fig. 9 *Eucalyptus*

Den norske Rhododendronforening

ÅRSBERETNING 2019

Den norske Rhododendronforening har fire lokalavdelinger:

Rhododendron Sør med sete i Arendal/Kristiansand
Rhododendron Øst med sete i Oslo
Rhododendron Vest med sete i Bergen
Rhododendron Sør-Vest med sete i Stavanger/Jærregionen

Lokalavdelingene har sine egne styrer. De arrangerer medlemsmøter med foredrag, kurs, fellesturer og utflukter til kjente rhododendronhager med hagevandringer plantebytte og salg av rhododendron. Noen av lagene hjelper til med å bygge opp rhododendronsamlinger på offentlige sted og deltar på lokale hagemesser. To av avdelingen har aktive Facebookgrupper der også medlemmer av DnR ellers i landet kan være med.

Medlemmer av DnR står ellers fritt til å danne lokale større og mindre grupper der de lager sine egne aktiviteter. Dette er særlig aktuelt for dem som ikke bor i nedslagsfeltet til en av avdelingene.

Foreningens årsmøte holdes vekselvis hos en av lokalavdelingene. I 2019 var det Rhodo Sør-Vest som hadde ansvaret, og årsmøtehelgen ble holdt på Sola Strandhotell fra 24. – 25. mai. Et flott arrangement! Se referatet i Lapprosen 3/2019.

Valg:

Styrets sammensetning etter årsmøtet 26.05.2018:

Ole Jonny Larsen	leder
Harald Olav Aksnes	nestleder
Harald Kårtveit	sekretær
Terhi Pousi	kasserer
Tor Frostestad	styremedlem - leder Rhododendron Sør-Vest
Knut Gjermundsen	varamedlem - leder Rhododendron Sør
Tor Jan Ropeid	varamedlem - leder Rhododendron Vest
Haavard Østhagen	varamedlem - leder Rhododendron Øst

Olaf Hammersland ble valgt som revisor, og Audun Arne, Anne Brit G. Evensen og Reidar Vigrestad utgjør valgkomite fram til neste årsmøte. Inger-Lise Fonneland har hatt ansvaret for medlemsregisteret i 2019.

Styrets arbeid:

Det har vært avholdt to styremøter, hvorav fellesstyremøtet 26. februar også hadde med representanter for lokalavdelingene. Styret har ellers hatt tett kontakt gjennom året via e-poster og telefonsamtaler. Samarbeidet har vært godt, og alle har utført sine oppgaver på en fin måte. Redaksjonen av Lapprosen har vært representert på alle styremøtene. 33 saker har vært til behandling. Det har blant annet vært diskutert hvordan vi skal kunne skaffe gode foredragsholdere til møtene. Et viktig punkt har vært ideen om å arrangere et 25-årsjubileum for Den norske Rhododendronforening i Bergen i forbindelse med årsmøtet 2022. Medlemmene bør allerede nå merke seg dette og sette av tid til å delta på jubileet.

Foredragsturne:

Foreningen arrangerte på ettervinteren en foredragsturne med Jens Nielsen til alle avdelingene. Lederen av foreningen var med på denne rundturen og fikk på den måten møte alle avdelingene i løpet av en uke. Til sammen 110 medlemmer var med på møtene med Jens Nielsen.

Planteimport:

Det var ingen fellesimport fra Glendoick Gardens i 2019, da ingen har tatt på seg jobben med dette. Men Rhodo Vest hadde egen import av 216 planter, fordelt på 16 medlemmer. Harald Kårtveit har hatt ansvar for denne importen.

Johnny Engen, medlem i Rhodo Øst, administrerte også dette året en egen planteimport fra Rhododendronhaven i Danmark. 42 medlemmer bestilte planter. I alt ble det importert ca. 500 planter.

Frøformidling: DnR har for tiden ingen formidling av rhododendronfrø. Det er ønskelig å få denne sørvisen i gang igjen, men det har vært vanskelig å få noen til å ta på seg arbeidet med den.

Lapprosen:

Medlemsbladet gis ut 3 ganger i året. Bladet har 32 sider. Det har vært god tilgang på stoff, og det er gledelig at nye forfattere tar pennen fatt og skriver i bladet. Det ble trykket 28 artikler og noen smånotiser pluss 234 bilder. Disse ble levert av 14 forfattere, og 22 fotografer, både medlemmer og andre. Alle som har lyst å skrive eller sende inn bilder til bladet, er velkommen til det. Lapprosen kunne leses i noe forkortet versjon på hjemmesiden, www.rhododendron.no

Redaksjonen besto av Tor Jan Ropeid. Medlemmer som vil gjøre en innsats for Lapprosen med å gå inn i redaksjonen, er hjertelig velkommen!

Nettsidene: Besøkstallene på www.rhododendron.no er stabile, og viser at siden er viktig for foreningens arbeid. Styret begynte i 2019 diskusjon om å få laget en ny hjemmeside med et mer moderne design. Dette vil trolig bli avgjort i 2020.

Økonomi: Foreningen har god økonomi og kostnadskontroll. Egenkapitalen pr. 31.12. 2019 var kr 161 535,25.

Boksalg Salget av boka *Min rhododendronhage* er avsluttet fra DnR sentralt. Vi ga bøker til alle eierne av alle hagene vi besøkte på turen til Danmark i 2019. Resten ble fordelt på avdelingene.

Medlemstall: Medlemstallet er stabilt, og det er få endringer fra år til år. Pr. 31.12. 2019 hadde vi 383 medlemmer, fordelt på 281 enkeltmedlemmer og 102 familiemedlemmer, en reell nedgang på 1 fra året før. Øst hadde 95, Sør 53, Sør-Vest 64, Vest 139 og landet for øvrig 21 medlemmer. I tillegg hadde vi 11 utenlandsmedlemmer.

Samarbeid:

Foreningen deltar i bladbytte med alle nordiske rhododendronforeninger. Personer fra både Norden og England har også skrevet artikler i Lapprosen.

Foreningstur

Den norske Rhododendronforening arrangerte medlemstur til Danmark våren 2019. 22 medlemmer deltok på en flott tur med godt vær og besøk i mange fine private og offentlige hager.

Avdelingene arrangerer ofte sine egne kortere eller lengre turer. Dette er gode tiltak, men det er viktig at disse ikke planlegges slik at de konkurrerer med hovedforeningens turer.

TAKK

En stor takk til alle som i løpet av året har bidratt med og utført oppgaver for å ivareta og utvikle foreningen til glede for alle medlemmene i Den norske Rhododendronforening.

REGNSKAP

	Inntekter 2018	Inntekter 2019	Utgifter 2018	Utgifter 2019
Kontingenter	121330,00	**121923,48**	17800,00	**17750,00**
kontingentandel Sør			3650,00	3475,00
kontingentandel Sør-Vest			3625,00	3825,00
kontingentandel Vest			5800,00	5550,00
kontingentandel Øst			4725,00	4550,00
retur kontingent				350,00
Lapprosen			65400,01	**101732,77**
trykking			38999,00	77147,00
porto			9151,01	19585,77
redaksjon			4500,00	5000,00
annonser	15800,00	**9000,00**	12750,00	
Planteimport	125736,00		**105509,78**	
Glendoick Gardens			77756,28	
moms, toll, havn, etc			19676,00	
videresending			8077,50	
Møter/ arrangementer			37774,80	**37449,77**
styremøter			14524,80	15449,77
årsmøte			23250,00	22000,00
Nettside			4008,00	**4008,00**
årsavgift			1508,00	1508,00
redaksjon			2500,00	2500,00
Postboks			1130,00	**1185,00**
leie			1130,00	1185,00
Frøsalg	236,00			
Bokutgivelse *Min rhododendronhage*	870,00		734,80	
Utenlandstur		**198460,00**		**180586,00**
Bank -renter/gebyr	896,00	**1194,00**	361,00	**500,50**
Andre utgifter			257,00	**4891,00**
medlemsregister				2500,00
porto			1519,00	2391,00
gaver/ oppmerksomhet				
rekvisita			257,00	
sum	264868,00	**330577,48**	232975,39	**348103,04**
årsresultat			31892,61	**-17525,56**

Balanse 31.12.2019

Innestående i Fana Sparebank 31.12.2019:

Foliokonto (driftskonto)	1 769,87
Sparekonto	124 274,59
Vardekonto (bokprosjekt)	35 490,79
Sum:	**161 535,25**

Innestående i Fana Sparebank 01.01.2019	179 060,81
underskudd 2019	17 525,56
	161 535,25

Bergen 31.12.2019/27.02.2020

Ole Jonny Larsen leder — *Terhi Pousi* kasserer — *Olaf Hammersland* revisor

Kommentar til regnskapets underskudd: Hvis vi trekker utgiftene av Lapprosen nr3/2018 og plusser på annonseinntektene som ble forskjøvet til 2020, er det reelle årsresultat overskudd :-)

Lapprosen nr 3/2018 (18804 + 4612,62)	23416,62
Regnskapsresultat underskudd 2019	17525,56
Årsresultat:	5891,06
plus annonseinntekter (2019: 11250 minus 2018: 8250)	3000,00
Mer reel årsresultat 2019 er overskudd:	8891,06

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Bjørn J. Eikrem	Christian Schous vei 24	0588 OSLO
Beate Ek	Pederdalsveien 44	4905 TVEDESTRAND
Bjørn S. Kurseth	Aasmund Vinjes gt. 23	2315 HAMAR
Eyvind Furre Larsen	Solliveien 11	1435 ÅS
Hugo-A. Markussen	Strengereidveien 75	4810 EYDEHAVN
Monica Menschik	Torsgatan 12	26262 ÄNGELHOLM SVERIGE
Bjørn Frode Moen	Høybygata 19	3681 NOTODDEN

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

posten

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702